

Locatiekeuze van bedrijven in Waddenhavens



*Een onderzoek naar de invloed van de waardeketen
op locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de
Haven van Emden*

Wouter Gaastra

Bachelorscriptie Sociale Geografie & Planologie
Begeleiders: drs. P.R. van Kampen & dr. F.J. Sijsma

Juni 2015



rijksuniversiteit
 groningen

faculteit ruimtelijke
 wetenschappen

Samenvatting

Bedrijven in havens in de Waddenzeeregio maken deel uit van waardeketen. Deze waardeketen bestaan uit verschillende schakels welke allen andere locatiebehoefte hebben. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te verkrijgen in de invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven in havens in het Waddenzeegebied van Nederland en Duitsland. Om dit te onderzoeken is er in de Nederlandse Eemshaven en de Duitse Haven van Emden een enquête verspreid. Dit leverde twee groepen respondenten van 21 (Eemshaven) en 29 (Haven van Emden) op. Vanwege het lage aantal respondenten waren de mogelijkheden om statistische toetsen uit te voeren beperkt. Uit de verzamelde data blijkt dat: 1) nabijheid van andere bedrijvigheid belangrijk is bij locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en dat locatiekeuze van bedrijven in de Haven van Emden vaak historisch is bepaald. 2) landbeschikbaarheid, basisvoorzieningen, transportmogelijkheden, arbeid, markten en leveranciers/afnemers belangrijke locatiefactoren zijn bij locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden. 3) dat de impact van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven wisselend wordt beoordeeld in de Eemshaven en de Haven van Emden. Het is lastig om een eenduidige conclusie te geven. De waardeketen heeft invloed op de locatiekeuze van bedrijven, deze invloed is echter beperkt. Om krachtige uitspraken te doen, moet er gedetailleerde informatie worden verkregen. Deze informatie kwam uit het huidige onderzoek niet naar voren. Bij voorkeur wordt een vergelijkend onderzoek kwalitatief uitgevoerd (interviews) en wordt dit onderzocht binnen één bedrijfssector.

Trefwoord(en): Eemshaven; Haven van Emden; Waddenzeegebied; Waardeketen; Locatiekeuze; Locatiefactoren; Vestigingsplaatskeuze; Vestigingsplaatsfactoren

Inhoudsopgave

1. Inleiding	
1.1. Aanleiding	4
1.2. Probleemstelling	4
1.3. Opbouw thesis	4
2. Theoretisch kader	
2.1. Locatiekeuze in havens	5
2.1.1. Eemshaven	5
2.1.2. Haven van Emden	5
2.2. Locatiekeuze	5
2.2.1. Klassieke locatietheorie	6
2.2.2. Behaviouriale theorie	6
2.2.3. Institutionele theorie	6
2.2.4. Evolutionaire theorie	7
2.3. Waardeketen	7
2.3.1. Waardeketen en locatiekeuze	7
2.3.2. Waardeketen en locatiefactoren	8
2.3.3. Trends in locatiekeuze van bedrijven binnen de waardeketen	8
2.4. Conceptueel model en hypothesen	9
3. Methodologie	
3.1. Onderzoeksgebied	10
3.2. Onderzoeksmethoden	11
3.3. Dataverzameling	11
3.4. Data-analyse	11
3.5. Reflectie op methodologie	12
4. Resultaten	
4.1. Respondentenoverzicht	13
4.2. Locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden	13
4.2.1. Locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven	13
4.2.2. Locatiekeuze van bedrijven in de Haven van Emden	13
4.2.3. Verschillen in locatiekeuze van bedrijven	13
4.3. Locatiefactoren bij locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden	14
4.3.1. Waardering locatiefactoren Eemshaven	14
4.3.2. Waardering locatiefactoren Haven van Emden	14
4.3.3. Verschillen in waardering locatiefactoren	15
4.4. Invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden	16
4.4.1. Invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden	16
4.4.2. Verschillen in waardering invloed waardeketen op locatiekeuze van bedrijven	17
4.4.3. Toetsing trends in locatiekeuze van bedrijven binnen de waardeketen	17
5. Conclusie	
5.1. Conclusie	19
5.2. Aanbeveling voor vervolgonderzoek	20
6. Reflectie	21
7. Literatuurlijst	22
Bijlagen	24>
Bijlage 1: Nederlandse enquête	
Bijlage 2: Duitse enquête	
Bijlage 3: Bedrijfskenmerken	
Bijlage 4: Toetsen verschillen tussen havens	
Bijlage 5: Toetsen gehele respons	

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

In deze thesis wordt onderzocht welke invloed de waardeketen heeft op locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden. Voor de hand liggende redenen voor locatiekeuze in de Eemshaven en de Haven van Emden zijn een gunstige geografische ligging en goede transportmogelijkheden. Toch lijken er verschillende redenen te zijn voor bedrijven om zich in deze havens te vestigen. Onderzoek van Pellenburg & Van Steen (2012) laat zien dat het Nederlandse Waddenzeegebied slecht wordt gewaardeerd als vestigingsplaats van bedrijven. Onderzoek van Meester (2004) laat hetzelfde zien voor het Duitse Waddenzeegebied. Uit de socio-economische monitor van onderzoeksproject WaLTER (Sijtsma et al., 2014) blijkt dat er weinig bekend is over de locatiekeuze in het Waddenzeegebied. Ook is er weinig onderzoek gedaan naar de invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven. Het Waddenzeegebied maakt deel uit van de Hamburg-Le Havre range, één van de drukste scheepsroutes ter wereld (Taneja et al., 2010). In het Waddenzeegebied is veel concurrentie vanwege de aanwezigheid van enkele grote en veelal kleine gespecialiseerde havens. Industrie is de belangrijkste economische sector in havens in het Waddenzeegebied (Horst et al., 2014). Bedrijven in de Eemshaven maken deel uit van waardeketen waar de offshore en energie-industrie belangrijk zijn (Chen, 2013). In de Haven van Emden zijn offshore en auto-industrie van belang (Niedersachsen Ports, 2015). Bedrijven die zijn gevestigd in de Eemshaven en de Haven van Emden, maken deel uit van waardeketen die niet ophouden bij de landsgrenzen. Om een duidelijk beeld te krijgen van de invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden is een internationale benadering onmisbaar (Waddenacademie, 2009). Globalisatie zorgt ervoor dat waardeketen geografisch steeds meer verspreid zijn en leidt tot een fragmentatie van de fysieke bedrijfslocatie. Binnen de waardeketen zoeken bedrijven in verschillende schakels een optimale balans tussen verschillende locatiefactoren om zo de juiste locatiekeuze te maken (OECD, 2007).

1.2. Probleemstelling

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te verkrijgen in de invloed van de waardeketen op de locatiekeuze van bedrijven in havens in het Waddenzeegebied van Nederland en Duitsland. Als onderzoeksgebied worden de Eemshaven en de Haven van Emden onderzocht. Om de invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven te onderzoeken staat de volgende hoofdvraag centraal:

Wat is de invloed van de waardeketen bij de locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden?

Om deze vraag te beantwoorden zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

1. *Hoe zijn bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden tot hun huidige locatiekeuze gekomen?*
2. *Welke locatiefactoren spelen een rol bij de locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden?*
3. *Heeft de waardeketen invloed op de locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden?*

1.3. Opbouw thesis

Dit onderzoek wordt vervolgd met een theoretisch kader in hoofdstuk 2, waarin al bestaande literatuur rondom locatiefactoren en de rol van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven wordt besproken. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 duidelijk welke methode van dataverzameling is gebruikt en zullen de resultaten worden besproken in hoofdstuk 4. Hoofdstuk 5 bevat een conclusie van het onderzoek en een aanbeveling voor mogelijk vervolgonderzoek. Tot slot volgt hoofdstuk 6 met een reflectie op het onderzoek. Ook zijn er een literatuurlijst en bijlagen bijgevoegd.

2. Theoretisch kader

2.1. Locatiekeuze in havens

De basisfunctie van havens is het faciliteren en vervoeren van goederen (Taneja et al., 2010). Uit de Havenmonitor (Horst et al., 2014) blijkt dat er in de Eemshaven en de Haven van Emden veel bedrijven zijn gehuisvest die zich met andere soorten bedrijvigheid bezighouden. Naast transportmogelijkheden, moeten er andere redenen zijn voor bedrijven om zich in deze havens te vestigen. Als belangrijk platform tussen productie- en consumptiecentra vormen de Eemshaven en de Haven van Emden een cruciale schakel in de waardeketen (Taneja et al., 2010). De Eemshaven en de Haven van Emden liggen buiten de belangrijke economische centra van Nederland en Duitsland. De ligging aan de monding van de rivier de Eems en de open verbinding met de Noordzee bieden goede transportmogelijkheden. De Haven van Emden heeft zich door haar lange historie al bewezen als stabiele vestigingsplaats (Niedersachsen Ports, 2015). De Eemshaven is een stuk jonger en zal zich nog moeten bewijzen (Chen, 2013). Om onzekerheden weg te nemen bij huisvesting in de Eemshaven en de Haven van Emden is het belangrijk dat er duidelijke regels worden gesteld door overheden en havenautoriteiten (Van Hall en Jacobs, 2009). Daarnaast is het belangrijk dat lading snel en efficiënt verwerkt kan worden. Er moeten goede transportnetwerken met het achterland zijn zodat goederen ook buiten de haven snel kunnen worden doorgevoerd (Notteboom & Rodrigue, 2005).

2.1.1. Eemshaven

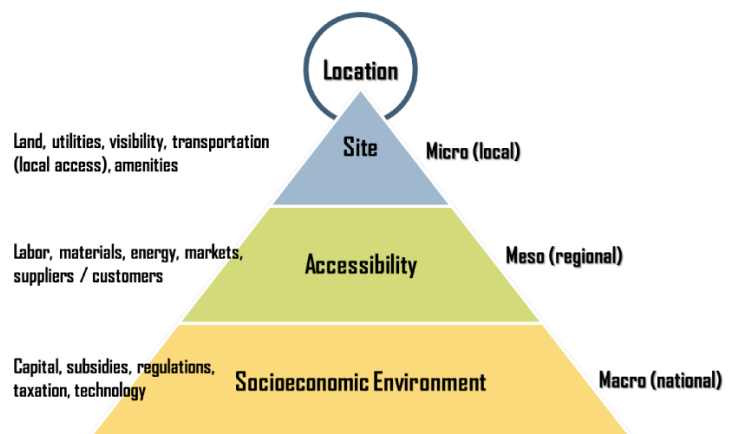
Het achterland van de Eemshaven bestaat uit Noord-Nederland en een deel van Noord-Duitsland. Het is een relatief jonge haven die in 1973 is geopend voor de chemische en olie-industrie. Door de oliecrisis van de jaren '70 heeft de haven zich nooit volledig kunnen ontwikkelen. Sinds de eeuwenwisseling heeft de haven een opmars gemaakt door zich te profileren als Energy Valley. De belangrijkste economische activiteit van de Eemshaven is energie-industrie, een tweede belangrijke speler is offshore industrie. Groningen Seaport is havenautoriteit (Chen, 2011).

2.1.2. Haven van Emden

Het achterland van de Haven van Emden bestaat uit Noordwest-Duitsland en het Ruhrgebied. Emden heeft een lange geschiedenis als havenstad: de eerste havenactiviteiten vonden al plaats rond 800. Tijdens de industrialisatie werd het een belangrijke haven voor het Ruhrgebied. Door de vestiging van grote bedrijven in de 20^e eeuw is de haven flink gegroeid. De laatste jaren gaat offshore industrie een steeds belangrijkere rol spelen. De belangrijkste economische activiteiten van de Haven van Emden zijn offshore en auto-industrie. Niedersachsen Ports is havenautoriteit (Niedersachsen Ports, 2015).

2.2. Locatiekeuze

Locatiekeuze van bedrijven wordt beïnvloed door locatiefactoren: "Ook wel vestigingsplaatsfactoren. Het zijn redenen voor bedrijven (of mensen) om zich ergens te vestigen. Locatiefactoren kunnen worden verdeeld in drie categorieën: ligging (micro/lokaal), bereikbaarheid (meso/regionaal) en sociaaleconomische omgeving (macro/nationaal)" (Rodrique, 2013).



Figuur 1 - Locatiefactoren (Rodrique, 2013)

In een globaliserende wereld wordt verwacht dat vestigingslocatie er niet meer toe doet. Toch kiezen bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden ervoor om zich te vestigen in een omgeving waar al veel bedrijvigheid zit gevestigd. Allerlei locatiefactoren hebben invloed op de locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden. Het is mogelijk dat bedrijven footloose worden. Hierbij is de nabijheid van andere bedrijvigheid steeds minder belangrijk bij locatiekeuze. Footloose is relevant voor simpele fabricage en service werkzaamheden die vooral codified knowledge omvatten. Daarnaast is het mogelijk dat bedrijven gaan clusteren. Hier is de nabijheid van andere bedrijvigheid steeds belangrijker bij locatiekeuze. Clustering is relevant voor hoogwaardige bedrijvigheid waarbij men afhankelijk is van kennisuitwisseling en tacit knowledge (Jovanovic, 2006).

2.2.1. Klassieke theorie

De locatietheorie van de klassieke econoom Alfred Weber gaat er vanuit dat bedrijven naar zo laag mogelijke transportkosten streven. Daarnaast houdt hij ook rekening met arbeidskosten en agglomeratievoordelen. Factoren die een bedrijfslocatie bepalen noemt hij Standortfactoren. Weber stelt dat grondstoffen die overal voorhanden zijn worden verwerkt bij de markt. Grondstoffen die gewicht verliezend zijn vestigen zich op de grondstofvindplaats. Voor niet-gewicht verliezende grondstoffen is de vestigingsplaats indifferent. Agglomeratie- en arbeidskosten kunnen ervoor zorgen dat bedrijven afwijken van de plaats met de laagste transactiekosten. Agglomeratievoordelen treden op wanneer men zich vestigt in de nabijheid van andere bedrijvigheid (Atzema et al., 2012).

2.2.2. Behaviouriale theorie

De behaviouriale theorie gaat uit van beperkte rationaliteit, waarbij handelen is gericht op beschikbare informatie en niet het streven naar winst. Het was een reactie op de klassieke theorieën waar het calculerende mensbeeld een grote rol speelde. Pred (1967) beschrijft met behulp van zijn behaviourale matrix dat ondernemers op de hoogte zijn van alle kennis en deze ook niet optimaal kunnen benutten bij het kiezen van een locatie. Om toch tot een goede keuze te komen worden externe factoren erbij betrokken. Deze benadering is minder geschikt voor grote bedrijven, hier wordt de keuze vaak intern gemaakt. De uiteindelijke locatiekeuze van een bedrijf wordt niet alleen bepaald door locatiefactoren, maar ook door persoonlijke en organisatorische overwegingen.

2.2.3. Institutionele theorie

Instituties omvatten regels en wetten die de context bepalen voor het functioneren van economische actoren. Deze regels en wetten beïnvloeden de locatiekeuze van bedrijven. Instituties zorgen voor rationele beslissingen door ondernemers. De laatste decennia is er een enorme technologische ontwikkeling geweest om transactie- en transportkosten te verminderen. Scott (1988) beschrijft dat bedrijven een grote behoefte hebben aan beperkte transactiekosten. Dit zorgt ervoor dat bedrijven zich in elkaars nabijheid vestigen om de transactiekosten te verlagen. Aan de andere kant zorgen lagere transactie- en transportkosten ook voor de mogelijkheid om zich buiten de bekende omgeving te vestigen. Pen (2002) geeft aan dat keuze voor bedrijfsverplaatsingen vaak een bedrijfsstrategische overweging is. In Nederland zijn het vaak overheden die nieuwe vestigingsplaatsen faciliteren. Het stelt regels op, maar geeft ook sturing bij het zoeken naar vestigingslocaties. Belangrijk is het stellen van duidelijke regels door overheden. Bedrijven blijven zitten op een locatie waar deze regels goed zijn of verplaatsen zich naar plaatsen waar institutionele eisen beter aansluiten (Atzema et al., 2012).

2.2.4. *Evolutionaire theorie*

De evolutionaire theorie stelt dat het niet vast staat waar bedrijven zich vestigen en dat dit berust op toevalligheden. Nieuwe bedrijven bouwen voort op kennis die al aanwezig is en zijn afhankelijk van regionaal aanwezige actoren. Nieuwe bedrijven, vaak beschreven als spin-offs, kunnen niet terugvallen op bestaande kennis. Om te overleven zullen ze innovatief moeten zijn. Innovativiteit is padafhankelijk en niet te voorspellen. Wanneer deze bedrijven zich ontwikkelen tot een volwaardige sector kan een cluster ontstaan met netwerken naar bedrijven op afstand. Volgens de evolutionaire theorie passen bedrijven zich aan aan de bestaande omstandigheden (Atzema et al., 2012). Koster (2006) geeft aan dat nieuwe bedrijven vaak spin-offs zijn die ontstaan zijn uit al bestaande bedrijven.

2.3. **Waardeketen**

Bedrijven maken deel uit van een waardeketen. Hier binnen vallen fabrieken en werknemers die een product van ontwerp tot eindproduct produceren. De waardeketen bestaat uit primaire en ondersteunde activiteiten (Gereffi & Fernandez-Stark, 2011).

Primaire activiteiten:

- Ingaande logistiek (ontvangen, opslaan en verspreiden van grondstoffen/goederen)
- Operaties (omzetten van grondstoffen/goederen in eindproduct)
- Uitgaande logistiek (distributie van eindproduct naar klant)
- Marketing en sales
- Service (activiteiten na verkoop: installatie, reparatie, training)

Ondersteunende activiteiten:

- Inkoop (proces kopen van producten goederen of diensten)
- Technologie ontwikkeling (Research & Development, design)
- Human Resource Management (werving, selectie, training)
- Infrastructuur (management, planning, financieel beheer, boekhouding) (Porter, 198

In beide havens is een gevarieerd aanbod van bedrijven actief (Horst et al., 2014), die onderdeel uitmaken van verschillende waardeketen. Deze waardeketen kunnen met een waardenketenanalyse inzichtelijk worden gemaakt. Het is een internationaal geaccepteerde methode die kansen biedt voor onderzoek naar locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden. Door de waardeketen van bedrijven onder te verdelen in verschillende schakels wordt het makkelijker om bedrijven van binnenuit te begrijpen. Het helpt begrijpen welke ontwikkelingen bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden hebben doorgemaakt en welke afwegingen hierbij een rol spelen. Toch kan waardeketenanalyse complex zijn: overlap van verschillende ketens binnen de Eemshaven en de Haven van Emden maakt dat een waardeketenanalyse lastig is te begrijpen en uit te voeren (Gereffi & Fernandez-Stark, 2011).

2.3.1. *Waardeketen en locatiekeuze*

In onderzoek van De Witte en Sleuwaegen (2009) wordt gesteld dat locatiekeuze van bedrijven voor alle activiteiten in de waardeketen verschillend is. Om de invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven te onderzoeken, is het beter om te kijken op het niveau van de verschillende activiteiten. In de locatiekeuze van bedrijven binnen een waardeketen zijn twee keuzes belangrijk. Eerst moet er worden gekozen of de activiteiten worden uitgevoerd door het bedrijf zelf, of dat de activiteiten worden uitbesteed. Dit zal afhangen van: aard van de activiteit (core of non-core), eigen middelen, gemaakte transactiekosten en strategische beslissingen. Daarna zal op basis van de eerste keuze een optimale locatie van de activiteiten worden bepaald. Bedrijven neigen er vaak naar om core-activiteiten binnenshuis te houden. De reden hiervoor is dat deze activiteiten vaak afhankelijk zijn van bedrijfsgeheimen of eigen kennis. Non-core activiteiten die elders tegen lagere kosten uitgevoerd kunnen worden, hebben vaak de neiging om uitbesteed te worden. Daarnaast zijn bedrijven met een gebrek aan voldoende kennis of vermogen voor bepaalde activiteiten gedwongen om dit uit te besteden.

2.3.2. Waardeketen en locatiefactoren

Locatiebehoefte zijn voor elk onderdeel van de waardeketen verschillend. De Witte en Sleuwaegen (2009) beschreven per schakel verschillende locatiefactoren. Hierbij zijn verschillende schakels onderscheiden: Research & Development, financiële, administratieve, logistieke, productie, distributie en service activiteiten. Hieronder een overzicht van belangrijke locatiefactoren voor verschillende schakels in de waardeketen:

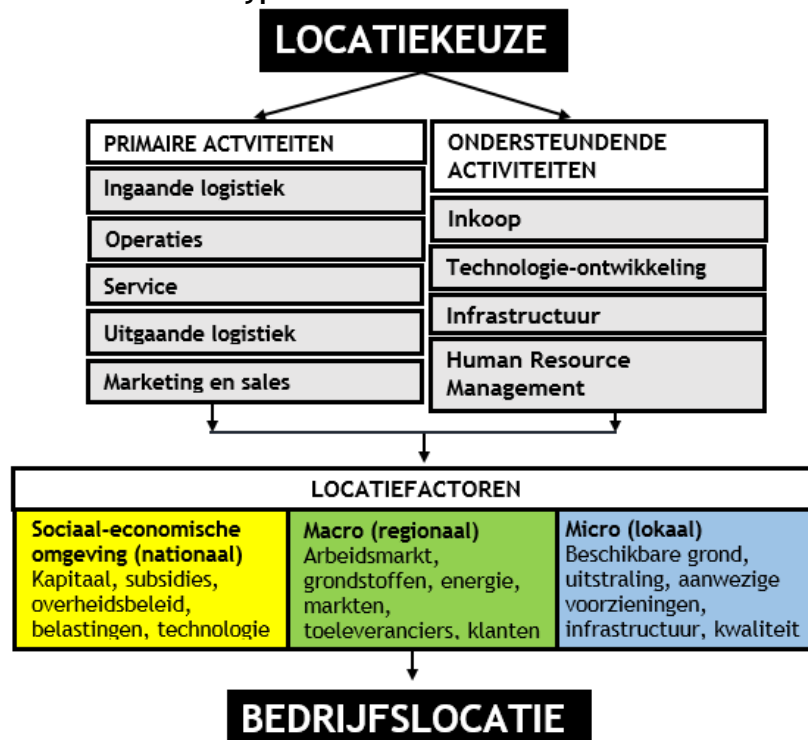
- Research & Development-gerelateerde activiteiten: het belangrijkste is de aanwezigheid van geschoolde arbeidskrachten en hun kosten. Technologie moet beschikbaar zijn en intellectueel eigendom beschermd.
- Financiële activiteiten: het belangrijkste is de aanwezigheid van geschoolde arbeidskrachten. Daarnaast speelt de aanwezigheid van een gunstig belastingstelsel een rol.
- Administratieve activiteiten: het belangrijkste is de aanwezigheid van geschoolde arbeidskrachten.
- Logistieke activiteiten: als belangrijk worden gezien geschoold personeel, een grote omzet van de afzetmarkt, afwezigheid handelsbelemmeringen en een goede infrastructuur.
- Productie-activiteiten: als belangrijk worden gezien de kosten en aanwezigheid van geschikt personeel, afwezigheid handelsbelemmeringen en een goede infrastructuur.
- Distributie-activiteiten: als belangrijk worden gezien de aanwezigheid van een grote binnenlandse markt en een goede infrastructuur.
- Service-activiteiten: als belangrijk worden gezien grote aanwezigheid van human resources tegen acceptabele kosten en talenkennis.

Algemene locatiefactoren die belangrijk zijn bij locatiekeuze van een bedrijf zijn: kwaliteit van leven, operationele risico's waaraan een bedrijf wordt blootgesteld, politieke stabiliteit en investeringsrisico van het land.

2.3.3. Trends in locatiekeuze van bedrijven binnen de waardeketen

Er zijn verschillende ontwikkelingen van locatiekeuze van bedrijven binnen de waardeketen te beschrijven. Vanwege economische liberalisatie en ICT-revoluties is de waardeketen steeds vaker verdeeld over verschillende landen. Bedrijven proberen strategische en kostenvoordelen te genereren door uitbesteding van activiteiten in verschillende landen (De Witte en Sleuwaegen, 2009). Productie en verkoop zijn geografisch vaak verspreid qua vestigingslocatie, R&D is daarentegen vaak geconcentreerd. R&D is vaak geconcentreerd om te profiteren van lokale kennisuitwisseling. Verkoop zal het minst snel clusteren omdat deze schakel de meeste impact ondervindt van geografische concurrentie. Productie valt er tussenin, het is aan de ene kant ver van het productiepunt te verkopen. Aan de andere kant mist het zo de agglomeratievoordelen die clustering biedt. Gekeken naar prestatie van bedrijven, dan clusteren succesvolle bedrijven minder vaak dan niet succesvolle bedrijven. Succesvolle bedrijven kiezen vaak voor een onafhankelijke locatie omdat ze zo hun concurrentievoordeel kunnen beschermen (concurrentieargument) en kennisuitwisseling kunnen verminderen (agglomeratieargument). Minder succesvolle bedrijven vestigen zich eerder op een afhankelijke locatie omdat ze vaak minder goed in staat zijn om een positie te bemachtigen op een sterke markt (concurrentieargument) en om te profiteren van de voordelen van een cluster (agglomeratieargument) (Alcácer, 2009).

2.4. Conceptueel model en hypothesen



Figuur 2 - Conceptueel model met relevante concepten

In figuur 2 worden de relevante wetenschappelijke theorieën en concepten rondom locatiekeuze van bedrijven en de rol van de waardeketen weergegeven in een conceptueel model. De conceptuele weergave geeft weer dat locatiekeuze van bedrijven van schakels in de waardeketen afhankelijk is van locatiefactoren. Locatiefactoren zijn voor elke schakel in de keten verschillend. Door te begrijpen welke locatiefactoren een rol spelen kan de locatiekeuze van bedrijven voor verschillende locaties verklaart worden.

De verwachting is dat dat beide havens verschillen in locatiekeuze van bedrijven. Daarnaast wordt verwacht dat de mate waarin bedrijven de verschillende locatiefactoren waarderen in beide havens verschilt. Dit wordt verondersteld omdat de omstandigheden in beide havens verschillend zijn (Chen, 2013) (Niedersachsen Ports, 2015). Ook wordt verwacht dat de waardeketen invloed heeft op locatiekeuze van bedrijven in beide havens. Dit wordt verondersteld omdat de waardeketen bestaat uit verschillende schakels welke allen andere locatiebehoeften hebben (De Witte en Sleuwaegen, 2009).

Hypothese 1: *Er is een verschil in locatiekeuze van bedrijven tussen de Eemshaven en de Haven van Emden.*

Hypothese 2: *Er is een verschil in de waardering van locatiefactoren door bedrijven tussen de Eemshaven en de Haven van Emden.*

Hypothese 3: *De waardeketen heeft invloed op locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden.*

3. Methodologie

3.1. Onderzoeksgebied

De onderzoeksgebieden Eemshaven en Haven van Emden zijn weergegeven in figuur 3. Om het onderzoeksgebied geografisch af te bakenen wordt het begrip *zeehaventerreinen* gebruikt:

"Aan diep, voor zeewaardige schepen geschikt vaarwater gelegen terreinen bij een zeehaven of terreinen in de directe nabijheid van de zeehaven waarbij de band met de haven overduidelijk aanwezig is en het terrein onder het beheer van de havenbeheerders valt" (Horst et al., 2014, p.135).

De Eemshaven is afgebakend met het door Groningen Seaports aangewezen havengebied (Chen, 2013). In de Haven van Emden is geen duidelijke afbakening van het havengebied bekend. Hier is er gekozen om de haven af te bakenen op basis van eigen observaties en interpretatie van satellietbeelden.

Onderzoeksgebied Case: Eemshaven en Haven van Emden



Figuur 3 - Onderzoeksgebied Eemshaven en Haven van Emden (Eigen bron)

3.2. Onderzoeksmethoden

De hoofdvraag van dit onderzoek is gericht op het inzicht verkrijgen in de invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven. Volgens McLafferty (2010) zijn enquêtes een geschikte onderzoeksmethode indien men gevoelens en opvattingen van een grote onderzoeksgroep probeert te achterhalen. Daarnaast is het een onderzoeksmethode waarbij het mogelijk is om op een snelle en eenvoudige wijze veel data te verzamelen. Aangezien er wordt getracht een internationale vergelijking van havens te maken, sluit deze kwantitatieve onderzoeksmethode goed aan. Interviews hadden wellicht een gedetailleerder inzicht kunnen geven, maar maken het onmogelijk om fundamentele uitspraken te doen over grote groepen bedrijven (Longhurst, 2010).

De opstelde enquêtes zijn bijgevoegd in bijlage 1 en 2. Het eerste gedeelte van de enquête bestaat uit vragen over bedrijfskenmerken: kernactiviteiten, sector op basis van de SIB 2008 (CBS, 2015), aantal werknemers en aantal jaren gevestigd. De kern bestaat uit de onderdelen waardeketen en locatiekeuze. Bij het onderdeel waardeketen wordt er gevraagd naar: ketens op basis van Porter (1985), in welke schakel van de waardeketen het bedrijf actief is, belangrijkste leveranciers/afnemers en de macht in de waardeketen. Bij locatiefactoren wordt gevraagd naar: locatiekeuze, locatiefactoren op basis van figuur 1 (Rodrique, 2013), invloed waardeketen op locatiekeuze en locatieverandering. Het slot bestaat uit vragen naar verdere opmerkingen, bedrijfsgegevens en mogelijkheid tot opsturen uitkomsten onderzoek. De enquête bestaat uit een combinatie van open- en meerkeuzevragen. Hier is voor gekozen omdat dit goed aansluit bij de vraagstelling, ook zorgt het ervoor dat de participant niet verveeld raakt bij het invullen van de enquête. Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn de vragen over locatiekeuze het meest relevant. Bij vraag 11 en is er voor een open antwoordcategorie gekozen om te zorgen dat er zo min mogelijk informatie verloren gaat. Bij vraag 12, 13 en 15 is er gekozen voor een ordinale schaalverdeling met vijf mogelijkheden. Dit biedt de mogelijkheid tot een neutrale optie met aan beide kant twee extremen. De neutrale optie biedt een antwoordmogelijkheid voor respondenten zonder een duidelijke mening (McLafferty, 2010).

3.3. Dataverzameling

De respondenten voor dit onderzoek zijn geselecteerd door het gebruik van Google en de Nationale Bedrijvengids. Via bedrijfswebsites zijn e-mailadressen en telefoonnummers van ongeveer 250 bedrijven verzameld. De enquête is naar het Engels en Duits vertaald en in drie talen ingevoerd op ThesisTools (www.thesistools.com). Vervolgens is de enquête samen met een begeleidende brief via e-mail naar alle 250 bedrijven gemaild. In Nederland en Duitsland is naast de moedertaal ook een Engelstalige enquête meegestuurd. In Denemarken is er enkel een Engelstalige enquête bijgevoegd. Ook is er contact gelegd met haveninstanties voor promotie van de enquête. Dit resulteerde in vermeldingen in de nieuwsbrief van Eemshaven.info en op de bedrijfswebsite van Groningen Seaports. Daarnaast is er een locatiebezoek gedaan in de Haven van Emden. Hier is zonder aankondiging bij bedrijven binnengestapt met de vraag om de enquête op papier of online in te vullen. Als laatste is er in alle havens een reminder verstuurd via de mail.

3.4. Data-analyse

De data die is voortgekomen uit de enquête is geanalyseerd met behulp van Excel en SPSS. Hierbij is gebruik gemaakt van beschrijvende en toetsende statistiek. In Excel zijn tabellen en grafieken gecreëerd. In SPSS zijn verschillende toetsen uitgevoerd. Na de dataverzameling bleek dat er door de lage aantal respondenten beperkte mogelijkheden waren om statistische toetsen uit te voeren. Hierdoor was het noodzakelijk om non-parametrische toetsen te gebruiken. Aangezien de dataset bestaat uit nominale en ordinale variabelen is er een Chi-kwadraattoets gebruikt (Norusis, 2010). In bijlage 5 en 6 is een toelichting te vinden op de gebruikte toetsen.

3.5. Reflectie op methodologie

Achteraf is de vraag in hoeverre de respons op de steekproef representatief is. Het nadeel van een online enquête is dat deze niet alle bedrijven bereikt. Bedrijven die geen bedrijfswebsite hebben met contactgegevens zijn niet gemaild of gebeld. Enkel in de Haven van Emden is een locatiebezoek gedaan. Hier zijn enkel bedrijven aan de openbare weg gevraagd om de enquête in te vullen. Het was niet mogelijk om bedrijven gevestigd op afgesloten bedrijventerreinen te benaderen. Daarnaast is niet te controleren wie de enquête heeft ingevuld. Het kan zijn dat dit is gedaan door een gewone medewerker terwijl een manager of directeur gewenst is. Het is ook mogelijk dat de enquête gehaast is ingevuld en zo onvolledige uitkomsten geeft. Om een hoog aantal ontbrekende waarden te voorkomen is er niet de mogelijkheid geboden om 'niet van toepassing' in te vullen. Ook moest men om de enquête te voltooien alle kernvragen hebben ingevuld. Onzekerheden zijn echter nooit helemaal weg te nemen. Uit praktische overwegingen is er besloten om deze onzekerheden voor lief te nemen.

Een tekortkoming van de data is dat er vaak is gekozen voor de neutrale antwoordcategorie. Uit de uitkomsten blijkt dat in Duitsland het aantal keer neutraal ingevuld een stuk hoger ligt dan in Nederland. Een verklaring hiervoor kan gevonden worden in onderzoek van Van Herk et al. (2004) dat aantoont aan dat afkomst en cultuur antwoordkeuze beïnvloeden. Het hoge aantal keer neutraal maakt de analyse zwakker en lastiger om gefundeerde uitspraken te doen. Toch is er gekozen om deze antwoordcategorie in te voegen omdat het meer antwoordmogelijkheden biedt voor respondenten zonder een duidelijke mening (McLafferty, 2010). Het is te overwegen om de antwoordcategorie neutraal eruit te laten om een sterkere analyse uit te kunnen voeren. Een andere tekortkoming van de data is het lage aantal respondenten. Tijdens de data-analyse bleek dat het lage aantal cases veel beperkingen geeft bij het uitvoeren van statistische toetsen. Er is gebruik gemaakt van een zwakkere non-parametrische toets. Er zijn te weinig cases om toetsen binnen de havens uit te voeren. Er is wel getoetst op verschillen tussen havens en verbanden in de gehele respons.

4. Resultaten

4.1. Respondentenoverzicht

Er zijn in totaal ongeveer 250 bedrijven benaderd om de enquête in te vullen. Daarnaast zijn ongeveer 40 bedrijven in de Haven van Emden bezocht en is een onbekend aantal bedrijven bereikt door de publiciteit vanuit de nieuwsbrief en het nieuwsbericht. Het totaal aantal respondenten dat de enquête heeft ingevuld is 55, waarbij 5 respondenten uit de Haven van Esbjerg niet zijn meegenomen in de data-analyse. Het respondentenbestand dat is gebruikt bestaat uit 21 respondenten uit de Eemshaven en 29 respondenten in de Haven van Emden. In bijlage 3 staan de bedrijfskenmerken van respondenten in de Eemshaven en de Haven van Emden. Kort samenvattend: respondenten in de Haven van Emden zijn er vaak al lang gevestigd en respondenten in de Eemshaven zitten er vaak pas vrij recent. Daarnaast zijn de respondenten in beide havens vaak kleine of middelgrote bedrijven en werken er meestal minder dan 50 personen.

4.2. Locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden

Om te kijken in hoeverre de eerste hypothese klopt is middels een openvraag bevraagd hoe respondenten in de Eemshaven en de Haven van Emden tot hun locatiekeuze zijn gekomen.

4.2.1. Locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven

In de Eemshaven geven respondenten aan dat nabijheid van andere bedrijvigheid belangrijk is bij locatiekeuze. Als belangrijkste reden wordt de economische afhankelijkheid genoemd. Het gaat vaak om de aanwezigheid van grote bedrijven in de offshore en energie-industrie. Vanwege recente economische ontwikkelingen zien respondenten groeimogelijkheden. Daarnaast is de aanwezigheid van havenfaciliteiten van belang. Ook speelt de overheid een rol bij locatiekeuze: respondenten krijgen vanwege wet- en regelgeving een locatie aangewezen of worden hierin geadviseerd. Andere genoemde redenen zijn toeval en persoonlijke overwegingen.

4.2.2. Locatiekeuze van bedrijven in de Haven van Emden

In de Haven van Emden geven respondenten aan dat aanwezigheid van de grote bedrijven Volkswagen en Thyssen NordseeWerke belangrijk zijn bij locatiekeuze. Ook de aanwezigheid van offshore industrie is van belang. Daarnaast worden de strategische ligging en goede havenfaciliteiten voor zeeschepen vaak genoemd als reden voor locatiekeuze van respondenten. Ook geven veel respondenten aan dat locatiekeuze historisch is bepaald. Respondenten zitten vaak al vele jaren in de haven gevestigd en zijn na overname of opvolging niet van locatie veranderd. Andere genoemde redenen zijn toeval en persoonlijke afwegingen. Hierbij gaat het vaak om respondenten die uit de regio afkomstig zijn en een lokale vestigingsplaats zoeken.

4.2.3. Verschillen in locatiekeuze van bedrijven

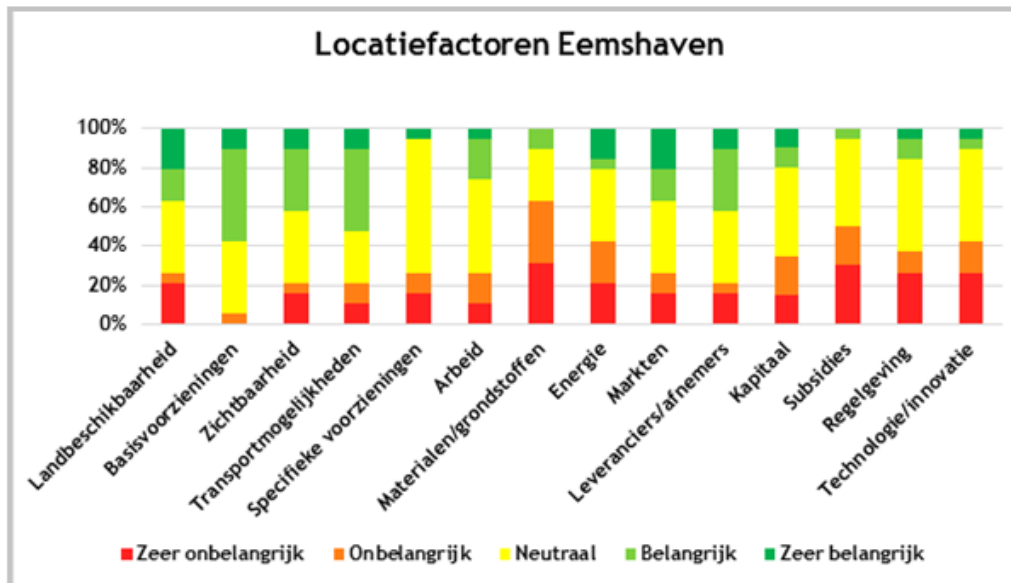
Het grootste verschil tussen respondenten uit de Eemshaven en respondenten uit de Haven van Emden is historie. In de Haven van Emden is locatiekeuze van respondenten vaak historisch bepaald, waar in de Eemshaven vaak recent gekozen is. Overeenkomstig is dat de nabijheid van (grote) bedrijven in beide havens belangrijk is bij locatiekeuze van respondenten. Wel is het zo dat nabijheid van bedrijvigheid een grotere rol speelt in de Eemshaven. Aanwezigheid van havenfaciliteiten wordt in beide havens als belangrijk geacht. In de Haven van Emden worden de mogelijkheden voor zeeschepen vaak genoemd. Overheid lijkt enkel in de Eemshaven een rol te spelen bij locatiekeuze van respondenten. Toeval en persoonlijke overwegingen spelen in beide havens een grote rol, met name in de Haven van Emden komt persoonlijke afweging naar voren.

4.3. Locatiefactoren bij locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden

Om te kijken in hoeverre de tweede hypothese klopt is middels een meerkeuzevraag bevraagd welke locatiefactoren een rol speelden bij locatiekeuze van respondenten bij hun huidige bedrijfslocatie.

4.3.1. Waardering locatiefactoren Eemshaven

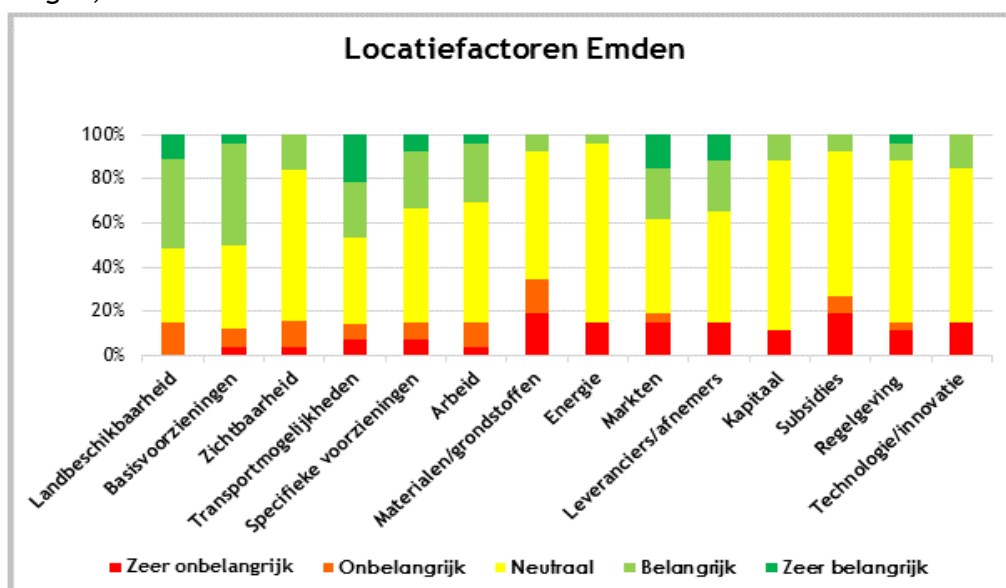
In figuur 4 is zichtbaar hoe respondenten de locatiefactoren waarden in de Eemshaven. In bijlage 4.1. is te zien welke percentages hierbij horen. Belangrijk worden geacht: landbeschikbaarheid, basisvoorzieningen, zichtbaarheid en transportmogelijkheden, markten en leveranciers/afnemers.



Figuur 4 - Staafdiagram waardering locatiefactoren Eemshaven

4.3.2. Waardering locatiefactoren Haven van Emden

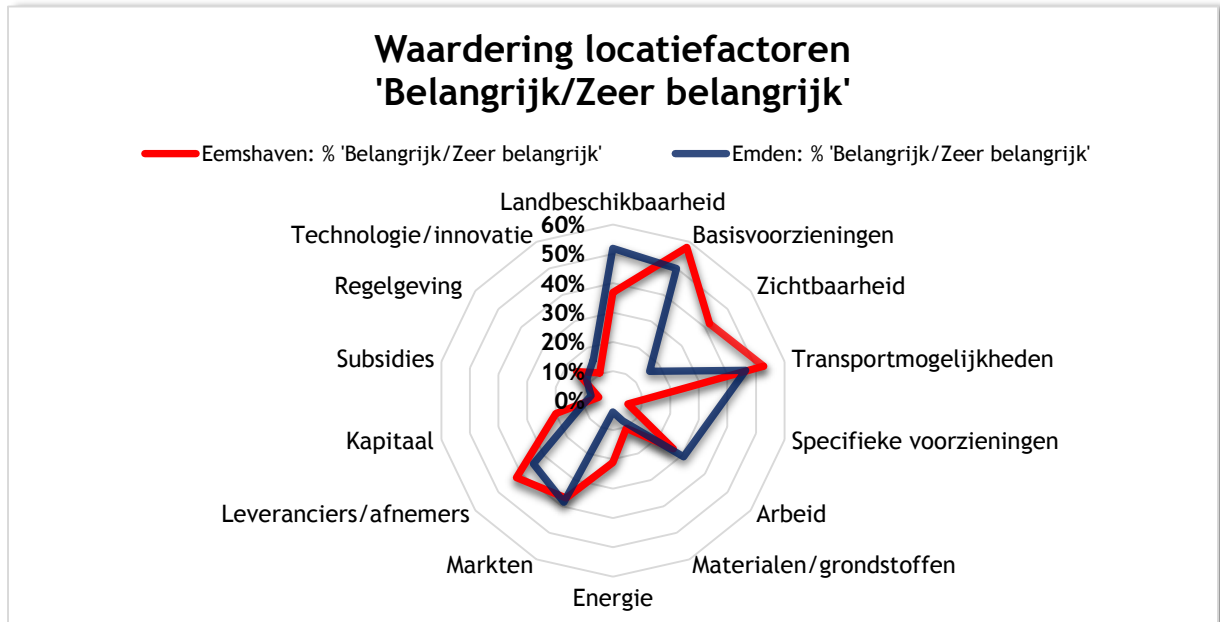
In figuur 5 is zichtbaar hoe respondenten locatiefactoren waarden in de Haven van Emden. In bijlage 4.2. is te zien welke percentages hierbij horen. Belangrijk worden geacht: landbeschikbaarheid, basisvoorzieningen, transportmogelijkheden, specifieke voorzieningen, markten en leveranciers/afnemers.



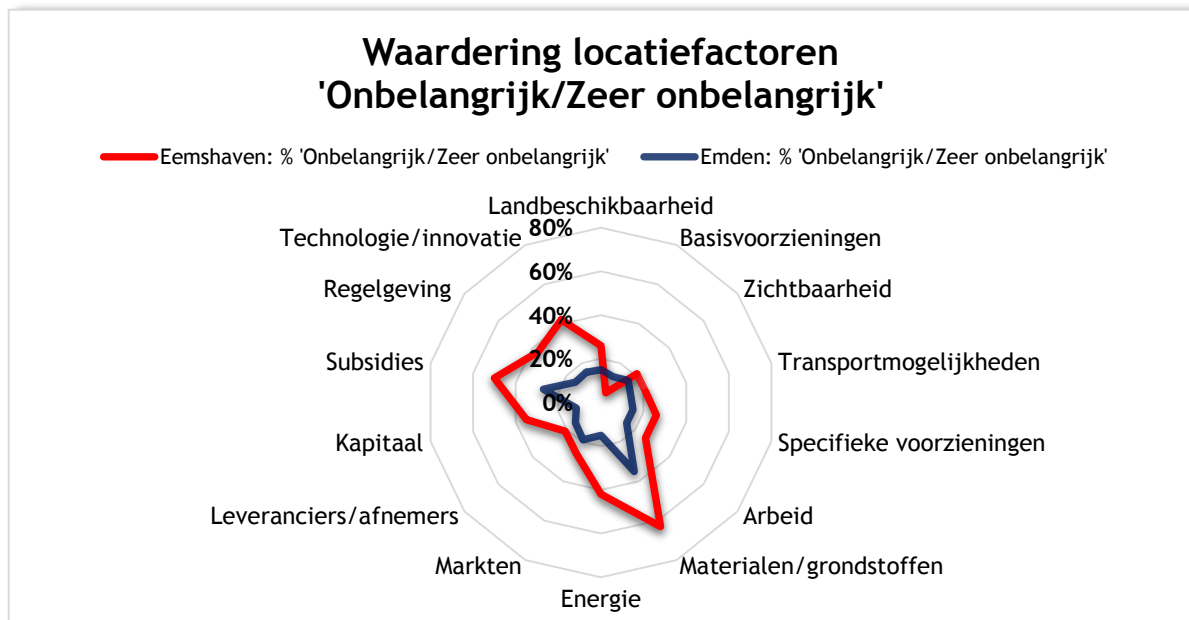
Figuur 5 - Staafdiagram waardering locatiefactoren Haven van Emden

4.3.3. Verschillen in waardering locatiefactoren

Om de verschillen in waardering van locatiefactoren overzichtelijk weer te geven is er een radardiagram gebruikt waarbij de categorieën van 'onbelangrijk' en 'belangrijk' zijn samengevoegd. In figuur 6 en 7 is zichtbaar hoe respondenten in beide havens locatiefactoren ten opzichte van elkaar waarderen. Uitkomst is dat er sprake is van een redelijk overeenkomend patroon in waardering van locatiefactoren, wel is de waardering van een aantal locatiefactoren afwijkend.



Figuur 6 - Radardiagram waardering locatiefactoren 'Belangrijk/Zeer belangrijk' in de Eemshaven en de Haven van Emden



Figuur 7 - Radardiagram waardering locatiefactoren 'Zeer onbelangrijk/onbelangrijk' in de Eemshaven en de Haven van Emden

Om te kijken of het klopt dat de waardering van locatiefactoren door respondenten overeenkomen in beide havens is dit getoetst met een Chi-kwadraattoets. In bijlage 5.1. zijn de uitkomsten zichtbaar en is een toelichting te vinden. De uitkomst van de toets is niet significant, enkel bij de locatiefactor energie is een significant verschil is gevonden. Er is geen verschil in de waardering van locatiefactoren in beide havens.

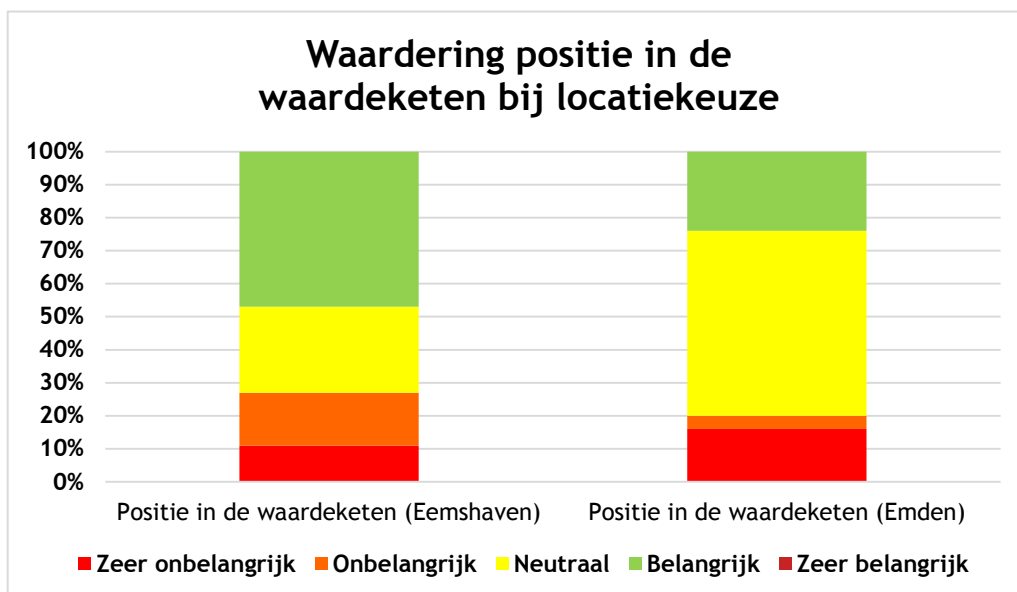
4.4. Invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden

Om te kijken in hoeverre de derde hypothese klopt is middels meerkeuze- en openvragen bevraagd welke invloed de waardeketen heeft op locatiekeuze van respondenten.

4.4.1. Invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden

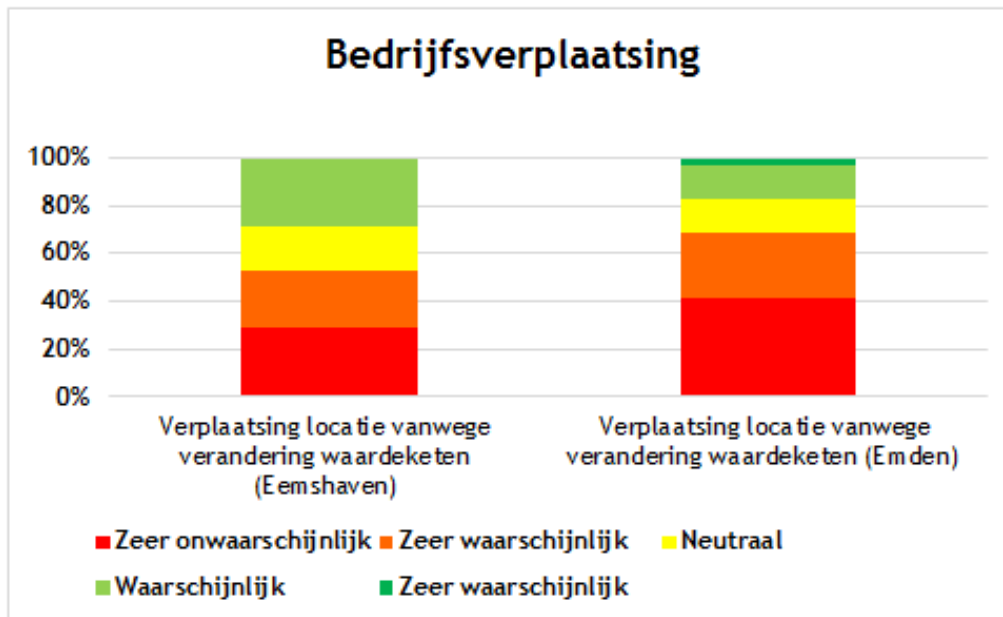
De respondenten in de Eemshaven en de Haven van Emden zijn middels een openvraag bevraagd welke invloed de waardeketen heeft op locatiekeuze. In beide havens geeft een groot aantal respondenten aan dat de waardeketen weinig invloed heeft op hun locatiekeuze. Een duidelijke reden wordt hiervoor niet gegeven.

In figuur 8 is zichtbaar dat respondenten, indien men dezelfde vraag als meerkeuzevraag stelt, de waardeketen wel een rol vinden spelen bij locatiekeuze in de Eemshaven en de Haven van Emden.



Figuur 8 - Invloed waardeketen op locatiekeuze van respondenten in de Eemshaven en de Haven van Emden (voor bijbehorende percentages zie bijlage 4.4.)

Ook is er middels een meerkeuzevraag bevraagd of respondenten overwogen zich te verplaatsen bij een verandering in de waardeketen. In figuur 9 is zichtbaar dat het merendeel van de respondenten niet van plan zijn zich te verplaatsen bij een verandering in de waardeketen.



Figuur 9 - Bedrijfsverplaatsing vanwege verandering in de waardeketen in de Eemshaven en de Haven van Emden (voor bijbehorende percentages zie bijlage 4.5.)

4.4.2. Verschillen in waardering invloed waardeketen op locatiekeuze van bedrijven

Uit de analyse komt naar voren dat veel respondenten vinden dat de waardeketen invloed heeft op de locatiekeuze. Deze impact is echter wel beperkt. In figuur 8 en 9 is te zien dat de invloed van de waardeketen op locatiekeuze van respondenten groter is in de Eemshaven dan in de Haven van Emden.

Om te kijken of het klopt dat er een verschil is in de invloed van de waardeketen op locatiekeuze van respondenten in beide havens is dit getoetst met een Chi-kwadraattoets. In bijlage 5.2. zijn de uitkomsten zichtbaar en is een toelichting te vinden. De uitkomst van de toets is voor positie in de waardeketen niet significant en is voor bedrijfsverplaatsingen significant. Er is geen verschil in de waardering van positie van de waardeketen locatiefactoren in beide havens. Er is wel een verschil in de verplaatsing locatie vanwege een verandering in de waardeketen in beide havens.

4.4.3. Toetsing trends in locatiekeuze van bedrijven binnen de waardeketen

De Witte en Sleuwaegen (2009) beschreven belangrijke locatiefactoren voor verschillende waardeketenschakels. Alcácer (2009) beschreef dat productie en verkoop geografisch vaak gespreid zijn gevestigd, R&D is daarentegen geconcentreerd. Vanwege het lage aantal respondenten per schakel is het niet mogelijk om te toetsen of het bovenstaande klopt in de Eemshaven en de Haven van Emden. Ook zijn er in de gehele respons te weinig respondenten per schakel om dit te toetsen. Het is wel mogelijk om voor de gehele respons te kijken of er een verband is tussen de *primaire* of *ondersteunende activiteiten* en de waardering van *nabijheid andere bedrijven*, *positie in de waardeketen* en *bedrijfsverplaatsing vanwege verandering in de waardeketen*. Daarnaast is er gekeken of er een verband is tussen de *locatie van toeleveranciers/afnemers* en de waardering van *nabijheid andere bedrijven*, *positie in de waardeketen* en *bedrijfsverplaatsing vanwege verandering in de waardeketen*.

Om te kijken of er een verband bestaat tussen de bovenstaande variabelen is dit getoetst met een Chi-kwadraattoets. In bijlage 6 zijn de uitkomsten zichtbaar en is een toelichting te vinden. Er is te zien dat er voor de meeste getoetste variabele geen verband is. In de volgende situaties is er wel een significant verband gevonden:

- In bijlage 6.1. is te zien dat er een significant verband is tussen primaire activiteiten en bedrijfsverplaatsing vanwege verandering in de waardeketen. Hier is mee aangetoond dat respondenten die primaire activiteiten uitvoeren eerder geneigd zijn om zich te verplaatsen bij een verandering in de waardeketen.
- In bijlage 6.2. is te zien dat er een significant verband is tussen locatie van leveranciers > 20 km en nabijheid andere bedrijven. Hier is mee aangetoond dat respondenten met leveranciers verder weg dan 20 km waarde hechten aan de nabijheid van andere bedrijven.
- In bijlage 6.3. is te zien dat er een significant verband is tussen locatie van leveranciers > 20 km en nabijheid andere bedrijven. Hier is mee aangetoond dat respondenten met afnemers verder weg dan 20 km waarde hechten aan de nabijheid van andere bedrijven.

5. Conclusie

5.1. Conclusie

Het doel van deze thesis was om inzicht te verkrijgen in de invloed van de waardeketen op de locatiekeuze van bedrijven in havens in het Waddenzeegebied van Nederland en Duitsland. Om deze vraag te beantwoorden is met behulp van een enquête onderzoek gedaan in de Eemshaven en de Haven van Emden. Alhoewel de mogelijkheden om te toetsen beperkt waren vanwege de lage respons, zijn er wel conclusies getrokken uit de verzamelde data in de Eemshaven en de Haven van Emden.

De verwachting was dat er een verschil is in locatiekeuze van bedrijven tussen de Eemshaven en de Haven van Emden. Uit het onderzoek blijkt dat nabijheid van andere bedrijvigheid belangrijk is bij locatiekeuze in de Eemshaven en dat locatiekeuze in de Haven van Emden vaak historisch is bepaald. In beide havens zijn goede havenfaciliteiten, persoonlijke afweging en toeval redenen voor locatiekeuze van bedrijven. De hypothese *Er is een verschil in locatiekeuze van bedrijven tussen de Eemshaven en de Haven van Emden* wordt aangenomen op basis van de verzamelde data.

Daarnaast was de verwachting dat er een verschil is in waardering van locatiefactoren tussen de Eemshaven en de Haven van Emden. Uit het onderzoek blijkt dat: landbeschikbaarheid, basisvoorzieningen, transportmogelijkheden, arbeid, markten en leveranciers/afnemers in beide havens belangrijk worden geacht. Energie wordt als enige locatiefactor met een sterke afwijking anders gewaardeerd. Waarschijnlijk komt dit door de sterke focus van de Eemshaven op de energie-industrie (Chen, 2013). De hypothese *Er is een verschil in de waardering van locatiefactoren door bedrijven tussen de Eemshaven en de Haven van Emden* wordt verworpen op basis van de verzamelde data.

Ook was de verwachting dat de waardeketen invloed heeft op locatiekeuze van bedrijven in beide havens. Uit het onderzoek blijkt dat de impact van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven wisselend wordt beoordeeld. In de Eemshaven wordt de positie in de waardeketen bij locatiekeuze van bedrijven wel belangrijker geacht dan in de Haven van Emden. Het aantal bedrijven wat zich zou verplaatsen vanwege een verandering in de waardeketen is klein, wel ligt dit aantal in de Eemshaven hoger dan in de Haven van Emden. De hypothese *De waardeketen heeft invloed op locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden* wordt aangenomen op basis van de verzamelde data.

Scott (1988) beschreef dat nabijheid van andere bedrijvigheid belangrijk is bij locatiekeuze. In beide havens wordt dit belangrijk geacht. Bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden neigen ernaar om te clusteren en zijn niet footloose (Jovanovic, 2006). Weber's klassieke theorie (1909) is lastig aan een van de havens te koppelen. Materialen en grondstoffen worden in beide havens niet belangrijk geacht. Een verklaring hiervoor kan zijn dat de in de haven benodigde materialen en grondstoffen overal voorhanden zijn of makkelijk te transporteren. De behaviouriale theorie van Pred (1967) gaat er vanuit dat persoonlijke afwegingen meespelen bij locatiekeuze en dat externe factoren ook belangrijk zijn. Dit is relevant voor de Haven van Emden, waar veel ondernemers aangaven de locatie te hebben gekozen omdat ze al lang in de regio actief waren. De institutionele theorie (Atzema et al., 2012), waarbij uit wordt gegaan van een sterke overheid, gaat op voor de Eemshaven. Hier is een overheid aanwezig die invloed probeert uit te oefenen op locatiekeuze van bedrijven. De evolutionaire theorie (Atzema et al., 2012) sluit aan bij de Haven van Emden waar locatiekeuze vaak historisch bepaald is. Ondernemers geven aan dat ze voortbouwen op al aanwezige kennis en dat hun locatiekeuze padafhankelijk is.

Het is lastig om op basis van de verzamelde data een eenduidig antwoord te geven op de hoofdvraag. De Witte en Sleuwaegen (2009) beschrijven waardeketenanalyse als een internationaal geaccepteerde methode die kansen biedt voor onderzoek naar locatiekeuze van bedrijven in het Waddenzeegebied. Uit het onderzoek blijkt dat de invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden wisselend wordt beoordeeld. In de open vraag wordt aangegeven dat de waardeketen weinig invloed heeft op locatiekeuze van bedrijven. Terwijl er in de meerkeuzevraag wordt geantwoord dat de waardeketen wel belangrijk is bij locatiekeuze van bedrijven. Bedrijven zien zich in beide havens niet snel verplaatsen vanwege een verandering in de waardeketen. Er valt te concluderen dat de waardeketen invloed heeft op locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden, deze invloed is echter beperkt. Het hoeft niet te betekenen dat waardeketenanalyse niet geschikt is om locatiekeuze van bedrijven in het Waddenzeegebied te onderzoeken. Een mogelijke verklaring voor de onduidelijke waardering kan zijn dat overlap van verschillende ketens binnen de Eemshaven en de Haven van Emden het lastig maakt een waardeketenanalyse te begrijpen en uit te voeren (Gereffi & Fernandez-Stark, 2011).

5.2. Aanbeveling voor vervolgonderzoek

In dit onderzoek is enkel inzicht verkregen in de invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven en de Haven van Emden. Er is getracht om voor afzonderlijke schakels te onderzoeken wat de invloed van de waardeketen is op locatiekeuze van bedrijven. Vanwege het lage aantal respondenten was het niet mogelijk om hier uitspraken over te doen. Om een volledig beeld te krijgen van de invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven is het belangrijk dat dit ook voor de afzonderlijke schakels wordt onderzocht. Bij voorkeur wordt vervolgonderzoek kwalitatief uitgevoerd (interviews) en wordt dit onderzocht binnen één bedrijfssector. Het gebruik van deze onderzoeksmethode is geschikter omdat het gedetailleerde informatie oplevert welke essentieel is bij een waardeketenanalyse.

6. Reflectie

Het schrijven van een scriptie is geen makkelijke opgave en brengt obstakels met zich mee die overwonnen moeten worden. Het grootste probleem kwam naar voren in de data-analyse. Het lage aantal respondenten gaf veel beperkingen om duidelijke analyses uit te voeren. Het bleek lastiger dan verwacht om bedrijven bereid te krijgen om de enquête in te vullen. Belangrijkste oorzaken hiervan waren tijd, afstand en taalbarrière. In de eerste instantie was het ook de bedoeling om het onderzoek uit te voeren in de Haven van Esbjerg. Hier bleef de respons echter achter bij de Eemshaven en de Haven van Emden. Daarom heb ik de keuze gemaakt om me te focussen op een goed databestand in Nederland en Duitsland. Denemarken is verder niet meegenomen in het verwerken van de resultaten. In de data-analyse was ik genoodzaakt veel gebruik te maken van beschrijvende statistiek. Om toch hypothesen te testen is er non-parametrisch getoetst. Indien ik meer enquêtes had opgehaald, had ik kunnen toetsen wat de invloed van de waardeketen is op locatiekeuze van bedrijven binnen de havens en in de afzonderlijke schakels. Met behulp van GIS-kaarten had dit verwerkt kunnen worden om de uitkomsten visueel te ondersteunen. Hier is echter vanaf gezien omdat GIS-kaarten onder deze omstandigheden in deze scriptie niets zou toevoegen.

Een ander punt is de onderzoeksmethode. Het doel van dit onderzoek was om inzicht te verkrijgen in de invloed van de waardeketen op locatiekeuze van een groot aantal bedrijven. Het gebruik van enquêtes sluit hier op aan. In de data-analyse was het een nadeel dat er weinig gedetailleerde informatie uit de enquête kwam. Hierdoor was het lastig om sommige uitkomsten te verklaren. Ook kwam ik er achteraf achter dat ik nog informatie had willen verzamelen niet in de enquête stond. In een volgend onderzoek is het belangrijk beter na te denken wat ik precies wil onderzoeken. Daarnaast moet er een afweging worden gemaakt in welke onderzoeksmethode er wordt gebruikt. Het zou wellicht beter volstaan om het onderzoek uit te voeren met interviews. Een goed uitgevoerde waardeketen analyse behoeft veel gedetailleerde informatie. Met enquêtes is dit moeilijk te achterhalen, interviews bieden deze mogelijkheid wel. Het huidige onderzoek is vrij breed opgezet. Om een duidelijker beeld te krijgen van de invloed van de waardeketen op locatiekeuze van bedrijven zou het beter zijn om een afzonderlijke waardeketen van één sector in kaart te brengen. Hierbij kan gekeken worden hoe afzonderlijke schakels hun locatie bepalen.

Het schrijven van deze scriptie was een groot leerproces. Het heeft een goed beeld gegeven van hoe het is om een wetenschappelijk onderzoek uit te voeren. De fouten waarvan ik heb geleerd en ervaringen die ik heb opgedaan zal ik meenemen naar onderzoeken die ik in de toekomst zal uitvoeren.

7. Literatuurlijst

Alcácer, J. (2006). Location Choices Across the Value Chain: How Activity and Capability Influence Collocation. *Management Science*, 52(10), 1457-1471.

Atzema, O., Hoof, S. van, Lambooy, J. & Rietbergen, T. van (2012). *Ruimtelijke Economische Dynamiek. Kijk op bedrijfslocatie en regionale ontwikkeling*. Bussum: Uitgeverij Couthino.

CBS (2015). Geraadpleegd op 08-04-2015 via <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/sbi/sbi-2008/default.htm>. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Chen, X (2011). *Development of the Eemshaven*. Delft: TU Delft.

Gereffi, K. & Fernandez-Stark, K. (2011). *Global Value Chain Analysis: a primer*. Durham: Center on Globalization, Governance & Competitiveness (CGGC) Duke University.

Hall, P. van & Jacobs, W. (2009). Shifting proximities: the maritime port sector in an era of global supply chains. *Regional Studies*, 44(9), 1103-1115. NOTTEBOOM, T. AND J-P

Herk, H. van, Poortinga, Y. & Verhallen, T. (2004). *Response Styles in Rating Scales: Evidence of Method Bias in Data From Six EU Countries*. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35(3), 346-360.

Horst, M. van der, Nijdam, M. & de Jong, O. (2014). *Havenmonitor. De economische betekenis van Nederlandse zeehavens 2002-2013*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam - RHV, 1-157.

Jovanovic, M.N. (2006). *Spatial Location of Firms and Industries*. New York: Nova Science Publishers.

Koster, S.J. (2006). *Whose child? How existing firms foster new firm formation: Individual start-ups, spin-outs and spin-offs*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Longhurst, R. (2010). Semi-structured interviews and focus groups. In N. Clifford, F. Shaun & G. Valentine (Red.), *Key Methods in Geography* (pp. 103-113). Londen: Sage Publicatins Ltd.

McLafferty, S.L. (2010). Conducting Questionnaire Surveys. In N. Clifford, F. Shaun & G. Valentine (Red.), *Key Methods in Geography* (pp. 77-88). Londen: Sage Publications Ltd.

Meester, W. (2004). *Locational preferences of entrepreneurs*. Heidelberg: Physica-Verlag.

Niedersachsen Ports (2015). *Hafen Emden*. Geraadpleegd op 06-05-2014 via: <http://www.nports.de/de/standorte/emden/>. Oldenburg: Niedersachsen Ports.

Norusis, M. (2010). *PASW® Statistics 18 Guide to Data Analysis*. Chicago: Prentice Hall.

Notteboom, T. & Rodrigue J.P. (2005). Port regionalization: towards a new phase in port development. *Maritime policy and management*, 32(2), 297-313.

OECD, (2007). *Moving Up the Value Chain: Staying Competitive in the Global Economy*. Paris: OECD, 5-27.

Pellenbarg, P.H. & Steen, P.J. van (2013). The spatial preference map of Dutch Entrepreneurs. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 104(1), 129-131.

Pen, C. (2002). *Wat beweegt bedrijven? Besluitvormingsprocessen bij verplaatste bedrijven*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Porter, M. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: Free Press.

Pred, A.R. (1967). Behavior and location. Foundation for a geographic and dynamic location theory. *Foundation for a geographic and dynamic location theory*, 27, Lund: University of Lund.

Rodrique, J., Cortois, C. & Slack, B. (2013). *The geography of transport systems*. Londen: Routledge.

Scott, A.J. (1988). Flexible production systems and regional development. The rise of new industrial spaces in in North America and Western Europe. *International Journal of Urban & Regional Research*, 12(2), 171-186.

Sijtsma, F.J., Broersma, L., Daams, M.N., Oostra, M. & Sietses, A.M. (2014). *A social-economic analysis of the international Wadden Area*. Rapport 345. Groningen: WaLTER/University of Groningen/Waddenacademie.

Taneja, P., Walker, W.E., Ligteringen, H., Schuylenburg, R, van & Plas, R. van der (2010). Implications of an uncertain future for port planning. *The flagship journal of international shipping and port research*, 37(1), 221-245.

Waddenacademie (2009). *Kennis voor een duurzame toekomst van de Wadden*. Leeuwarden: Waddenacademie.

Witte, F. De & Sleuwaegen, L. (2009). *Foreign Direct investments: Location choices across the value chain*. Leuven: Flanders DC: inspiring creativity, 9-50.

Bijlage 1: Nederlandse enquête

Begeleidende brief enquête:

Geachte heer/mevrouw,

Als studenten aan de **Rijksuniversiteit Groningen** voeren wij voor onze bachelorscriptie een **onderzoek** uit naar de **economische structuur** van havens in het Waddenzeegebied. Hierbij wordt de waardeketen van havenbedrijven onderzocht, er wordt gekeken naar de regionale economische impact van bedrijven en naar de locatiefactoren bij locatiekeuze. Er wordt een internationale vergelijking gemaakt van havenbedrijven in drie Waddenhavens in Nederland, Duitsland en Denemarken.

De volgende enquête bevat **15 vragen** en het invullen ervan kost u ongeveer **5 tot 10 minuten**. Het invullen van de enquête is geheel **anoniem** en zal worden gebruikt voor het schrijven van onze **bachelor scriptie**.

De enquête is beschikbaar via de volgende link:
<http://www.thesistools.com/web/?id=460430> (Nederlands)
<http://www.thesistools.com/web/?id=461574> (Engels)

Wij zouden het zeer op prijs stellen als u wilt meewerken aan ons onderzoek; onze onderzoeksresultaten zijn **afhankelijk van uw respons**.

Indien u geïnteresseerd bent zijn wij bereid onze resultaten naar afronding van het onderzoek naar u te sturen. Deze resultaten geven u inzicht in de economische structuur van de Eemshaven, Haven van Emden en Haven van Esjberg.

Mocht u nog vragen hebben dan kunt u reageren op j.s.zwiers@student.rug.nl of bellen met +316 4939 9497. Ook kunt u contact opnemen met onze begeleider drs. P.R. (Peter) van Kampen (p.r.van.kampen@rug.nl).

Alvast hartelijk bedankt voor uw deelname!

Met vriendelijke groet,
Wouter Gaastra en Jesse Zwiers

Derdejaarsstudenten Sociale Geografie en Planologie, Rijksuniversiteit Groningen

Enquête:

Economische structuur - Eemshaven

Geachte heer/mevrouw,

Welkom bij enquête over de economische structuur van bedrijven in de Eemshaven. De enquête bestaat uit twee onderdelen: waardeketen en locatiekeuze. De uitkomsten van deze enquête zullen worden vergeleken met enquêtes die worden gehouden in de Haven van Emden (Duitsland) en de Haven van Esbjerg (Denemarken).

Het kost u niet meer dan 5-10 minuten om de 15 vragen in te vullen, deelname is geheel anoniem.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

Start

Economische structuur - Eemshaven

1.

1. Geef een korte beschrijving van uw bedrijf (belangrijkste producten/diensten):*

2.

2. In welke sector is uw bedrijf actief?*

- Landbouw, bosbouw en visserij
- Winning van delfstoffen (offshore)
- Industrie
- Productie en distributie van en handel in (wind)elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht (offshore)
- Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering (offshore)
- Bouwnijverheid
- Groot- en detailhandel; reparatie van auto's
- Vervoer en opslag
- Logies-, maaltijd- en drankverstrekking
- Informatie en communicatie
- Financiële instellingen
- Verhuur van en handel in onroerend goed
- Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening
- Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening
- Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen
- Onderwijs
- Gezondheids- en welzijnszorg
- Cultuur, sport en recreatie
- Overige dienstverlening
- Overige, namelijk:

3.

3. Hoeveel werknemers heeft uw bedrijf?*

4.

4. Hoelang is uw bedrijf al gevestigd in de Eemshaven?*

- 1 jaar
- 1 tot 5 jaar
- 5 tot 10 jaar
- 10 tot 25 jaar
- Meer dan 25 jaar

WAARDEKETEN

Voordat u verdergaat met de enquête, lees dan eerst de volgende definitie van een 'waardeketen' door:

'De waardeketen van een bedrijf beschrijft verschillende schakels in de bedrijfskolom om een product van ontwerp tot eindproduct te produceren (activiteiten als design, productie, marketing, distributie en levering aan de consument)'.

5.

5. In welke schakel van de waardeketen bevindt uw bedrijf zich?*

- Ingaande logistiek (ontvangen, opslaan en verspreiden van grondstoffen/goederen)
- Operaties (omzetten van grondstoffen/goederen in eindproduct)
- Uitgaande logistiek (distributie van eindproduct naar klant)
- Marketing en sales
- Service (activiteiten na verkoop: installatie, reparatie, training)
- Inkoop (proces kopen van producten goederen of diensten)
- Technologie-ontwikkeling (Research and Development, design)
- Human Resource Management (werving, selectie, training)
- Infrastructuur (management, planning, financieel beheer, boekhouding)
- Overig, namelijk:

6.

6. Wie zijn uw belangrijkste leveranciers en waar zijn deze gevestigd?*

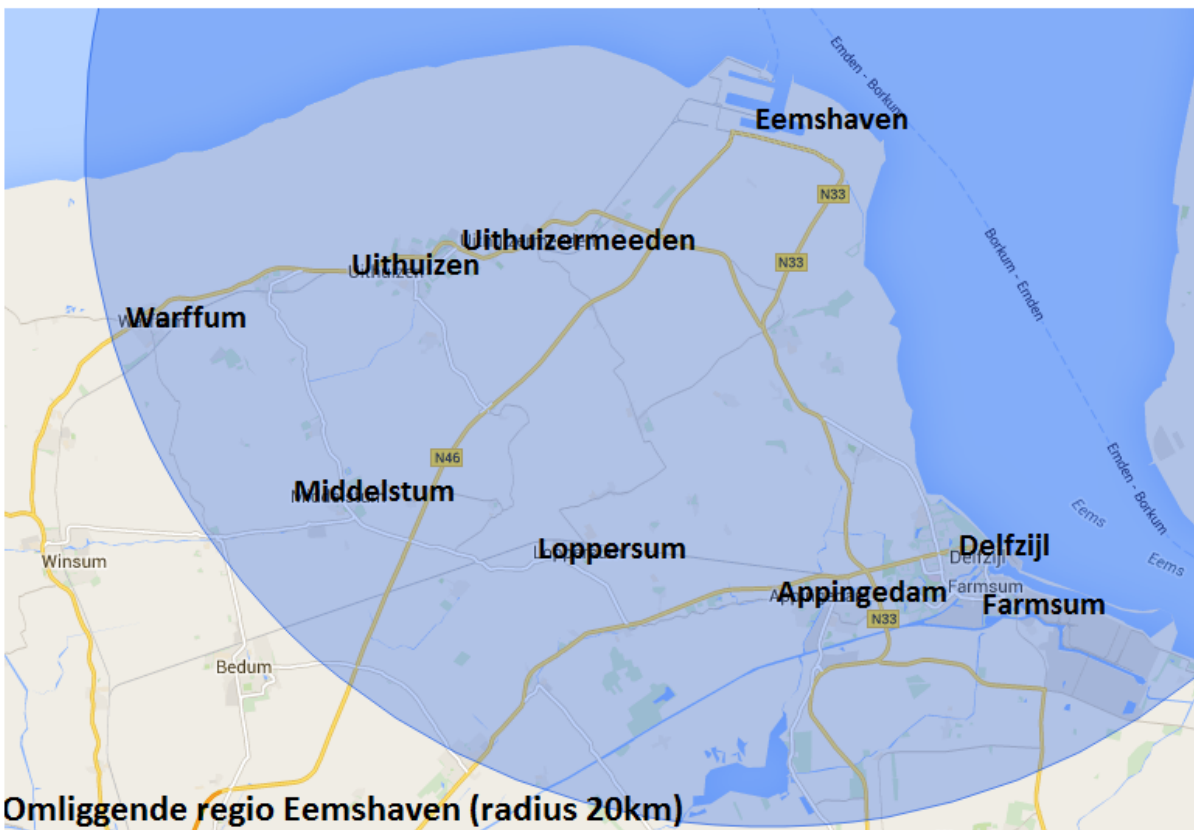
7.

7. Wie zijn uw belangrijkste afnemers en waar zijn deze gevestigd?*

8.

8. Hoe groot is de macht van uw bedrijf binnen de waardeketen ten opzichte van andere bedrijven?*

- Zeer klein
- Klein
- Neutraal
- Groot
- Zeer groot



9.

9. Hoeveel personen heeft uw bedrijf uit de omliggende regio (20 km vanuit de haven) in dienst?*

10.

10. Denkt u dat de omliggende regio (20 km vanuit de haven) economisch profiteert van uw bedrijf?*

- Nee, zeer zwak
- Nee, zwak
- Neutraal
- Ja, in sterke mate
- Ja, in zeer sterk mate

LOCATIEKEUZE

11.

11. Hoe bent u tot de keuze van uw huidige bedrijfslocatie gekomen?*

12.

12. Welke van de volgende locatiefactoren waren voor u van belang bij de locatiekeuze van uw bedrijf?

	Ze er on be lang rij k	On be lang rij k	Ne u traal	Be lang rij k	Ze er be lang rij k
Land beschikbaarheid	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Basisvoorzieningen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Zichtbaarheid	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Transport mogelijkheden	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Specifieke voorzieningen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Arbeid	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Materialen / grondstoffen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Energie	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Markten	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Leveranciers / afnemers	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Kapitaal	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Subsidies	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Regelgeving	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Technologie / innovatie	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Nabijheid andere bedrijven	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Positie in de waardeketen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

13.

13. In hoeverre heeft uw positie in de waardeketen invloed op de locatiekeuze van uw bedrijf?*

14.

14. Kunt u zich voorstellen dat u een andere bedrijfslocatie kiest door een verandering in de waardeketen (door bijv. verplaatsing leverancier/afnemer)?*

- Nee, zeer onwaarschijnlijk
- Nee, onwaarschijnlijk
- Neutraal
- Ja, waarschijnlijk
- Ja, zeer onwaarschijnlijk

15.

15. Zou uw bedrijf door een verbetering in de infrastructuur (spoor/water-wegen, ICT) op termijn willen verhuizen naar een andere locatie buiten de omliggende regio van 20 km?*

- Nee, zeer oneens
- Nee, oneens
- Neutraal
- Ja, eens. Alternatieve locatie:
- Ja, zeer eens. Alternatieve locatie:

16.

16. Heeft u nog verdere op- of aanmerkingen?

17.

17. Als uw wilt, kunt u hieronder uw gegevens achterlaten. Door het achterlaten van uw gegevens kunnen wij de waardeketen van de Eemshaven beter in kaart brengen, wij zullen zo zorgvuldig mogelijk met uw gegevens omgaan en deze anoniem verwerken!

Bedrijfsnaam:

Adres:

Postcode:

18.

18. Indien u geïnteresseerd bent in de uitkomsten van het onderzoek, vul dan hieronder uw e-mailadres in. U kunt de resultaten in de maand juli verwachten.

Einde enquête

Dit is het einde van de enquête, hartelijk dank voor uw medewerking!

Wouter Gaastra en Jesse Zwiers (studenten Sociale Geografie en Planologie - Rijksuniversiteit Groningen)

w.w.gaastra@student.rug.nl
j.s.zwiers@student.rug.nl

Bijlage 2: Duitse enquête

Begeleidende brief enquête:

Sehr geehrter Herr/Frau,

Wir sind zwei Studenten von der **Universität Groningen** und führen eine **Untersuchung** über die **Wirtschaftsstruktur** von Häfen im Wattenmeergebiet durch. In diesem Forschungsprojekt untersuchen wir die Wertkette und Standortwahl von Unternehmen, die Häfen betreiben. Erstellt werden soll ein internationaler Vergleich der Hafenunternehmen in insgesamt drei Wattenmeerhäfen in den Niederlanden, Deutschland und Dänemark.

Der folgende Fragebogen enthält **15 Fragen**. Das Ausfüllen dauert **5 bis zu 10 Minuten**. Die Umfrage ist **anonym**. Die Ergebnisse werden ausschließlich für das Schreiben unserer **Bachelorarbeit** verwendet werden.

Die Umfrage ist unter folgendem Link verfügbar:

<http://www.thesistools.com/web/?id=461022> (Deutsch)

<http://www.thesistools.com/web/?id=461574> (English)

Wir würden es sehr schätzen, wenn Sie an unserer Umfrage teilnehmen könnten. Der **Erfolg** unseres Projektes **hängt von ihrer Antwort ab**.

Falls Sie interessiert sind, können wir Ihnen nach Abschluss unserer Studie die Ergebnisse gerne zusenden. Die Ergebnisse werden einen Einblick in die Wirtschaftsstruktur der Häfen Eemshaven, Emden und Esbjerg geben.

Sollte Sie Fragen haben, so können Sie uns sehr gerne jederzeit wie folgt kontaktieren:

E-Mail: j.s.zwiers@student.rug.nl. Telefon: + 316 4939 9497.

Gerne können Sie auch unseren zuständigen Professor drs. P.R. Peter van Kampen per E-Mail unter p.r.van.kampen@rug.nl kontaktieren.

Vielen Dank im Voraus für Ihre Teilnahme!

Freundliche Grüße

Wouter Gaastra und Jesse Zwiers

Studenten der Humangeografie und Raumplanung im sechsten Semester, Universität Groningen

Enquête:

Wirtschaftsstruktur - Hafen von Emden

Sehr geehrter Herr/Frau,

Willkommen zur Anfrage über die Wirtschaftsstruktur der Unternehmen im Hafen von Emden. Die Studie besteht aus zwei Teilen: Wertkette und die Standortwahl. Die Ergebnisse dieser Umfrage werden mit einer ähnlichen Umfrage in Eemshaven (Niederlande) und im Hafen von Esbjerg (Dänemark) verglichen.

Es wird nicht mehr als 5-10 Minuten in Anspruch nehmen, um alle 15 Fragen zu beantworten, die Teilnahme ist anonym.

Wir danken Ihnen für Ihre Mitarbeit!

Anfangen

Wirtschaftsstruktur - Hafen von Emden

1.

1. Geben Sie eine kurze Beschreibung Ihrer Firma (Hauptprodukte/Leistungen):*

2.

2. In welchem Sektor ist Ihre Firma aktiv?*

- Landwirtschaft, Forstwirtschaft und Fischerei
- Gewinnung mineralischer Rohstoffe
- Industrie
- Produktion und Vertrieb, sowie Handel im Elektrizität, Erdgas, Dampf und Luftkühlung (offshore)
- Gewinnung und Distribution von Wasser, Abfall – und Abwasserwertung und Sanierung (offshore)
- Bauindustrie
- Groß- und Kleinhandel, Reparaturen von Autos
- Transport und Lagerung
- Gastronomie und Hotelwesen
- Information und Kommunikation
- Finanzwesen
- Vermietung und Immobilienhandel
- Beratung, Forschung und andere spezialisierte Dienstleistungen
- Vermietung von mobilen Gütern und andere Dienstleistungen
- Öffentliche Verwaltung, Öffentlicher Dienst und gesetzliche Sozialversicherungen
- Bildungswesen
- Gesundheit, Wellness und Pflege
- Kultur, Sport und Erholung
- Sonstige Dienstleistungen
- Sonstige, nämlich:

3.

3. Wie viele Arbeitnehmer beschäftigt Ihre Firma?*

4.

4. Wie lange ist Ihre Firma schon im Hafen von Emden niedergelassen?

- 1 Jahr
- 1 bis 5 Jahre
- 5 bis 10 Jahre
- 10 bis 25 Jahre
- Über 25 Jahre

WERTKETTE

Bevor Sie mit dem Fragebogen weiter machen, lesen Sie bitte erst die nachstehende Definition durch:

Die Wertkette eines Unternehmens beschreibt verschiedene Verbindungen in der Lieferkette, um ein Produkt vom Entwurf bis zum Endprodukt herzustellen (z.B. Design, Produktion, Marketing, Distribution und Lieferung an den Konsumenten).

5.

5. In welchem der Wertkette befindet sich Ihre Firma?*

- Eingangslogistik (Empfang, Lagerung und Vertrieb von Rohstoffen/Gütern)
- Verarbeitung (von Rohstoffen/Gütern zum Endprodukt)
- Ausgangslogistik (des Endproduktes zum Kunden)
- Marketing und Verkauf
- Service (Tätigkeiten nach dem Verkauf: Installation, Reparatur, Schulung)
- Einkauf (Kauf von Produkten, Gütern oder Dienstleistungen)
- Technologieentwicklung (Forschung und Entwicklung, Design)
- Personalmanagement (Training/Schulung)
- Infrastruktur (Management, Planung, , Buchhaltung)
- Sonstige:

6.

6. Wer sind Ihre wichtigsten Lieferanten und wo sind diese niedergelassen?*

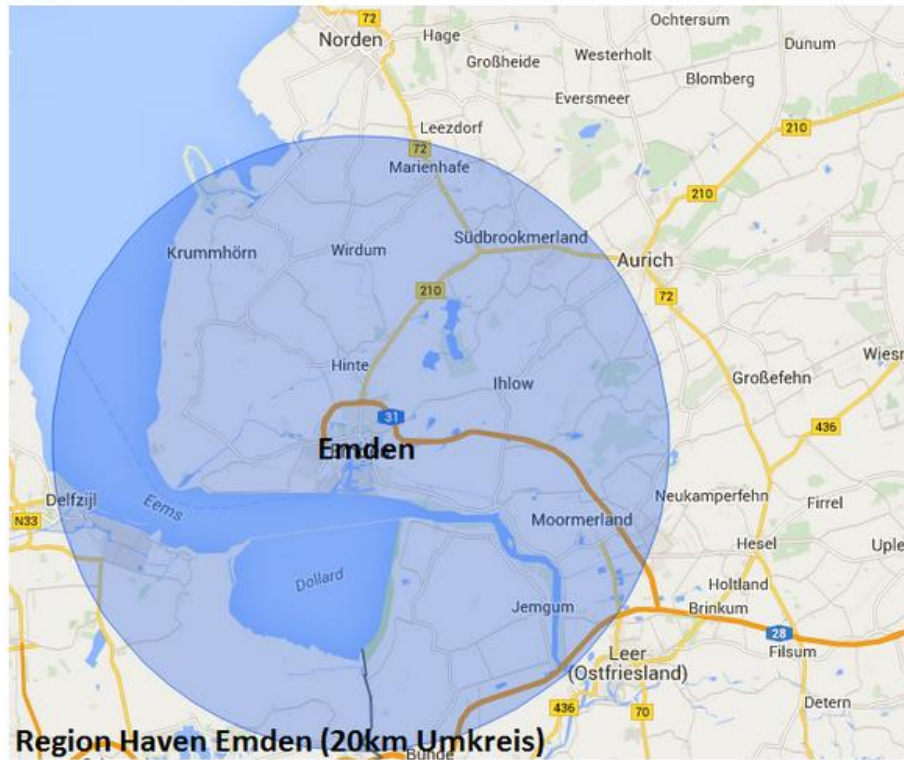
7.

7. Wer sind Ihre wichtigsten Abnehmer und wo sind diese niedergelassen?*

8.

8. Wie groß ist der Einfluss Ihres Unternehmens innerhalb der Wertkette im Leerzeiten zu anderen Unternehmen?*

- Sehr klein
- Klein
- Neutral
- Groß
- Sehr groß



9.

9. Wie viel Personen, die in Ihrem Unternehmen arbeiten, kommen aus der umliegenden Region (20km Umkreis vom Hafen)?*

Versuchen Sie zu schätzen, wenn Sie es nicht genau wissen.

10.

10. Denken Sie, dass die umliegende Region (20km Umkreis vom Hafen) wirtschaftlich von Ihrem Unternehmen profitiert?*

- Nein, sehr wenig
- Nein, wenig
- Neutral
- Ja, in großem Maß
- Ja, in sehr großem Maß

STANDORTWAHL

11.

11. Wie sind Sie zu Ihrem heutigen Standort gekommen?*

12.

12. Welche der folgenden Standortfaktoren waren für Sie bei der Wahl Ihres Unternehmensstandortes?

	Sehr unwichtig	Unwichtig	Neutral	Wichtig	Sehr wichtig
Verfügbarkeit von Land/Baugrund	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Grundversorgung	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Sichtbarkeit	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Transportmöglichkeiten	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Spezifische Ausstattungen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Arbeitsmarkt	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Materialien / Rohstoffe	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Energie	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Märkte	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Lieferanten / Abnehmer	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Kapital	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Subventionen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Gesetzgebung	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Technologie / Innovation	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Nähe anderer Unternehmen	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Position in der Wertkette	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

13.

13. Inwiefern hat die Wertkette Einfluss auf die Standortwahl Ihres Unternehmens?*

14.

1. Können Sie sich vorstellen aufgrund einer Veränderung in der Wertkette den Unternehmensstandort zu wechseln?*

- Nein, sehr unwahrscheinlich
- Nein, unwahrscheinlich
- Neutral
- Ja, wahrscheinlich
- Ja, sehr wahrscheinlich

15.

15. Würde Ihre Firma aufgrund (von Verbesserungen in der Infrastruktur: Schienen, Wasserwege, Informationstechnik) auf längere Sicht an einen anderen Standort außerhalb der umliegenden Region von 20km umziehen?*

- Nein, gar nicht einverstanden
- Nein, nicht einverstanden
- Neutral
- Ja, einverstanden. Alternative Standortwahl
- Ja, komplett einverstanden. Alternative Standortwahl

16.

16. Haben Sie noch weitere Be- oder Anmerkungen?

17.

17. Wenn Sie möchten, können Sie hier gerne Ihre Daten hinterlassen. Durch das Ihrer Daten können wir auf die Werkette Hafen von Emden bekommen, wir werden diese dann anonym verarbeiten.

Firmenname:

Adresse:

Postleitzahl:

18.

18. Sollten Sie am Ergebnis dieser Befragung interessiert sein, können Sie hier Ihre E-mail-Adresse hinterlassen. Die Resultate können Sie im Monat Juli erwarten.

Ende Umfrage

Dies ist das Ende der Umfrage, danke für Ihre Mitarbeit!

Wouter Gaastra und Jesse Zwiers (Studenten der Humangeographie und Raumplanung -
Universität Groningen)

w.w.gaastra@student.rug.nl
j.s.zwiers@student.rug.nl

Bijlage 3: Bedrijfskenmerken

Sectoren

In welke sector is uw bedrijf actief?^a

	Frequency	Percent
Valid Industrie	6	28,6
Productie_distributie_handel	1	4,8
Grootdetailhandel reparatie van auto's	1	4,8
Vervoer en opslag	2	9,5
Verhuur van en handel in onroerend goed	1	4,8
Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening	3	14,3
Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	4	19,0
Overige dienstverlening	3	14,3
Total	21	100,0

a. Welke haven? = Eemshaven

In welke sector is uw bedrijf actief?^a

	Frequency	Percent
Valid Landbouw_bosbouw_visserij	1	3,4
Industrie	3	10,3
Productie_distributie_handel	2	6,9
Winning_distributie_water	1	3,4
Bouwnijverheid	4	13,8
Grootdetailhandel reparatie van auto's	6	20,7
Vervoer en opslag	2	6,9
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	1	3,4
Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening	2	6,9
Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen	1	3,4
Overige dienstverlening	6	20,7
Total	29	100,0

a. Welke haven? = Emdenhaven

Aantal werknemers

Hoeveel werknemers heeft uw bedrijf?^a

	Frequency	Percent
Valid 1 werknemer (zelfstandig)	2	9,5
2 t/m 10 werknemers	6	28,6
11 t/m 20 werknemers	4	19,0
11 t/m 50 werknemers	4	19,0
51 t/m 100 werknemers	3	14,3
101 t/m 250 werknemers	1	4,8
251 of meer werknemers	1	4,8
Total	21	100,0

a. Welke haven? = Eemshaven

Hoeveel werknemers heeft uw bedrijf?^a

	Frequency	Percent
Valid 1 werknemer (zelfstandig)	1	3,4
2 t/m 10 werknemers	9	31,0
11 t/m 20 werknemers	7	24,1
11 t/m 50 werknemers	5	17,2
51 t/m 100 werknemers	3	10,3
101 t/m 250 werknemers	2	6,9
251 of meer werknemers	2	6,9
Total	29	100,0

a. Welke haven? = Emdenhaven

Aantal jaren gevestigd

Hoelang is uw bedrijf al gevestigd in de Eemshaven?^a

	Frequency	Percent
Valid 1 jaar	1	4,8
1 tot 5 jaar	10	47,6
5 tot 10 jaar	5	23,8
10 tot 25 jaar	3	14,3
meer dan 25 jaar	2	9,5
Total	21	100,0

a. Welke haven? = Eemshaven

Hoelang is uw bedrijf al gevestigd in de Eemshaven?^a

	Frequency	Percent
Valid 1 jaar	1	3,4
1 tot 5 jaar	2	6,9
5 tot 10 jaar	4	13,8
10 tot 25 jaar	9	31,0
meer dan 25 jaar	13	44,8
Total	29	100,0

a. Welke haven? = Emdenhaven

Schakel waardeketen

In welke schakel van de waardeketen bevindt uw bedrijf zich?^a

	Frequency	Percent
Valid Ingaandelogistiek	1	4,8
Operaties	4	19,0
Uitgaandelogistiek	2	9,5
Service	7	33,3
Technologie_ontwik	1	4,8
HRM	2	9,5
Infrastructuur	1	4,8
meerdere schakels	3	14,3
Total	21	100,0

a. Welke haven? = Eemshaven

In welke schakel van de waardeketen bevindt uw bedrijf zich?^a

	Frequency	Percent
Valid Ingaandelogistiek	6	20,7
Operaties	3	10,3
Uitgaandelogistiek	5	17,2
Marketing_sales	1	3,4
Service	4	13,8
Inkoop	1	3,4
Technologie_ontwik	2	6,9
Infrastructuur	3	10,3
meerdere schakels	4	13,8
Total	29	100,0

a. Welke haven? = Emdenhaven

Primaire of ondersteunende waardeketen

PrimSec_Waardeketen^a

	Frequency	Percent
Valid primair	14	66,7
secundair	4	19,0
meerder ketens	3	14,3
Total	21	100,0

a. Welke haven? = Eemshaven

PrimSec_Waardeketen^a

	Frequency	Percent
Valid primair	19	65,5
secundair	6	20,7
meerder ketens	4	13,8
Total	29	100,0

a. Welke haven? = Emdenhaven

Locatie leveranciers

Wie zijn uw belangrijkste leveranciers en waar zijn deze gevestigd?^a

	Frequency	Percent
Valid Binnenregio_20km	3	10,3
Buitenregio_20km	22	75,9
Total	25	86,2
Missing System	4	13,8
Total	29	100,0

a. Welke haven? = Emdenhaven

Wie zijn uw belangrijkste leveranciers en waar zijn deze gevestigd?^a

	Frequency	Percent
Valid Binnenregio_20km	3	10,3
Buitenregio_20km	22	75,9
Total	25	86,2
Missing System	4	13,8
Total	29	100,0

a. Welke haven? = Emdenhaven

Locatie afnemers

Wie zijn uw belangrijkste afnemers en waar zijn deze gevestigd?^a

	Frequency	Percent
Valid Binnenregio_20km	3	14,3
Buitenregio_20km	15	71,4
Total	18	85,7
Missing System	3	14,3
Total	21	100,0

a. Welke haven? = Eemshaven

Wie zijn uw belangrijkste afnemers en waar zijn deze gevestigd?^a

	Frequency	Percent
Valid Binnenregio_20km	10	34,5
Buitenregio_20km	17	58,6
Total	27	93,1
Missing System	2	6,9
Total	29	100,0

a. Welke haven? = Emdenhaven

Bijlage 4: Waardering locatiefactoren

<i>Eemshaven</i>	Zeer onbelangrijk	Onbelangrijk	Neutraal	Belangrijk	Zeer belangrijk
Landbeschikbaarheid	21%	5%	37%	16%	21%
Basisvoorzieningen	0%	5%	37%	47%	11%
Zichtbaarheid	16%	5%	37%	32%	11%
Transportmogelijkheden	11%	11%	26%	42%	11%
Specifieke voorzieningen	16%	11%	68%	0%	5%
Arbeid	11%	16%	47%	21%	5%
Materialen/grondstoffen	32%	32%	26%	11%	0%
Energie	21%	21%	37%	5%	16%
Markten	16%	11%	37%	16%	21%
Leveranciers/afnemers	16%	5%	37%	32%	11%
Kapitaal	15%	20%	45%	10%	10%
Subsidies	30%	20%	45%	5%	0%
Regelgeving	26%	11%	47%	11%	5%
Technologie/innovatie	26%	16%	47%	5%	5%

Bijlage 4.1. Waardering locatiefactoren bij locatiekeuze van bedrijven in de Eemshaven

<i>Haven van Emden</i>	Zeer onbelangrijk	Onbelangrijk	Neutraal	Belangrijk	Zeer belangrijk
Landbeschikbaarheid	0%	15%	33%	41%	11%
Basisvoorzieningen	4%	8%	38%	46%	4%
Zichtbaarheid	4%	12%	68%	16%	0%
Transportmogelijkheden	7%	7%	39%	25%	21%
Specifieke voorzieningen	7%	7%	52%	26%	7%
Arbeid	4%	12%	54%	27%	4%
Materialen/grondstoffen	19%	15%	58%	8%	0%
Energie	15%	0%	81%	4%	0%
Markten	15%	4%	42%	23%	15%
Leveranciers/afnemers	15%	0%	50%	23%	12%
Kapitaal	12%	0%	77%	12%	0%
Subsidies	19%	8%	65%	8%	0%
Regelgeving	12%	4%	73%	8%	4%
Technologie/innovatie	15%	0%	69%	15%	0%

Bijlage 4.2. Waardering locatiefactoren bij locatiekeuze van bedrijven in de Haven van Emden

	Zeer onbelangrijk	Onbelangrijk	Neutraal	Belangrijk	Zeer belangrijk
<i>Nabijheid van andere bedrijven (Eemshaven)</i>	11%	16%	21%	47%	5%
<i>Nabijheid van andere bedrijven (Haven van Emden)</i>	4%	8%	48%	16%	24%

Bijlage 4.3. Waardering nabijheid van andere bedrijven bij locatiekeuze

	Zeer onbelangrijk	Onbelangrijk	Neutraal	Belangrijk	Zeer belangrijk
<i>Positie in de waardeketen (Eemshaven)</i>	11%	16%	26%	47%	0%
<i>Positie in de waardeketen (Haven van Emden)</i>	16%	4%	56%	24%	0%

Bijlage 4.4. Waardering positie in de waardeketen bij locatiekeuze

	Zeer onbelangrijk	Onbelangrijk	Neutraal	Belangrijk	Zeer belangrijk
<i>Verplaatsing locatie vanwege in verandering waardeketen (Eemshaven)</i>	41%	28%	14%	14%	3%
<i>Verplaatsing locatie vanwege in verandering waardeketen (Haven van Emden)</i>	4%	8%	48%	16%	24%

Bijlage 4.5. Waarschijnlijkheid bedrijfsverplaatsing bij een verandering in de waardeketen

Bijlage 5: Toetsing verschillen tussen havens

Resultaten Chi-kwadraattoets

<i>Locatiefactoren</i>	
Landbeschikbaarheid	0,511*
Basisvoorzieningen	,697*
Zichtbaarheid	,092*
Transportmogelijkheden	,621*
Specifieke voorzieningen	,070*
Arbeid	,663*
Materialen/grondstoffen	,108*
Energie	,010*
Markten	,845*
Leveranciers/afnemers	,674*
Kapitaal	,073*
Subsidies	,274*
Regelgeving	,184*
Technologie/innovatie	,135*

* Chi-Square Test. Significance 0,05.

Bijlage 5.1. - Uitkomsten Chi-kwadraattoets verschillen waardering locatiefactoren tussen Eemshaven en Haven van Emden

Resultaten Chi-kwadraattoets

<i>Invloed waardeketen op locatiekeuze</i>	
Positie in de waardeketen	0,127*
Bedrijfsverplaatsing	0,023*

* Chi-Square Test. Significance 0,05.

Bijlage 5.2. - Uitkomsten Chi-kwadraattoets verschillen waardering positie waardeketen en bedrijfsverplaatsingen tussen Eemshaven en Haven van Emden

Toelichting Chi-kwadraattoets

Om te kijken of er een verschil is in de waardering van locatiefactoren tussen de havens is dit getoetst. De nominale variabele lidmaatschap havens is afgezet tegen ordinale waardering van waardering van locatiefactoren. Aangezien er niet voldoende cases zijn, is er een non-parametrische toets gebruikt. De keuze hierbij viel op de Chi-kwadraattoets omdat dat dit de enige toets is die geschikt is voor deze data. Voorwaarden van deze test zijn: geen enkele celfrequentie kleiner dan 1 en niet meer dan 20% van de cellen hebben een waarde van 5 (Norusis, 2010). Om aan deze voorwaarde te voldoen zijn: de categorieën 'Zeet onbelangrijk' en 'Onbelangrijk' samengevoegd tot 'Zeet onbelangrijk/Onbelangrijk' en categorieën 'Belangrijk' en 'Zeet belangrijk' samengevoegd tot 'Belangrijk/Zeet belangrijk'.

Bijlage 6: Toetsen gehele respons

Resultaten Chi-kwadraattoets

Verband primaire of ondersteunende activiteiten met nabijheid van bedrijven of positie in de waardeketen of bedrijfsverplaatsing vanwege verandering in de waardeketen

	Nabijheid van andere bedrijven	Positie in de waardeketen	Bedrijfsverplaatsing vanwege verandering in waardeketen
Primaire activiteiten	,250*	,156*	,020*
Ondersteunende activiteiten	,071*	,217*	,238*

* Chi-Square Test. Significance 0,05.

Bijlage 6.1. Verband tussen primaire of ondersteunende activiteiten en nabijheid van andere bedrijven, positie in de waardeketen en bedrijfsverplaatsing vanwege verandering in de waardeketen.

Resultaten Chi-kwadraattoets

Verband locatie van leveranciers dichtbij (<20km) of ver weg (>20km) met nabijheid van bedrijven of positie in de waardeketen of bedrijfsverplaatsing vanwege verandering in de waardeketen

	Nabijheid van andere bedrijven	Positie in de waardeketen	Bedrijfsverplaatsing vanwege verandering in waardeketen
Locatie leveranciers dichtbij (<20 km)	,438*	,799*	,645*
Locatie leveranciers ver weg (>20 km)	,033*	,690*	,400*

* Chi-Square Test. Significance 0,05.

Bijlage 6.2. Verband tussen locatie leveranciers en nabijheid van andere bedrijven, positie in de waardeketen en bedrijfsverplaatsing vanwege verandering in de waardeketen.

Resultaten Chi-kwadraattoets

Verband locatie afnemers dichtbij (<20km) of ver weg (>20km) met nabijheid van bedrijven of positie in de waardeketen of bedrijfsverplaatsing vanwege verandering in de waardeketen

	Nabijheid van andere bedrijven	Positie in de waardeketen	Bedrijfsverplaatsing vanwege verandering in waardeketen
Locatie afnemers dichtbij (<20 km)	,582*	,976*	,688*
Locatie afnemers ver weg (>20 km)	,020*	,145*	,647*

* Chi-Square Test. Significance 0,05.

Bijlage 6.3. Verband tussen locatie afnemers en nabijheid van andere bedrijven, positie in de waardeketen en bedrijfsverplaatsing vanwege verandering in de waardeketen.

Toelichting Chi-kwadraattoets

Om te kijken of er een verband is tussen *de primaire/secundaire activiteiten of leveranciers dichtbij (<20km)/ver weg (>20km)* of *afnemers dichtbij (<20km)/ver weg (>20km)* en *nabijheid andere bedrijven of positie waardeketen of bedrijfsverplaatsing vanwege verandering waardeketen* is dit getoetst. De nominale variabelen (*weergegeven in blauw*) zijn afgezet tegen ordinale variabelen (*weergegeven in groen*). Aangezien er niet voldoende cases zijn, is er een non-parametrische toets gebruikt. De keuze hierbij viel op de Chi-kwadraattoets omdat dat dit de enige toets is die geschikt is voor deze data. Voorwaarden van deze test zijn: geen enkele celfrequentie kleiner dan 1 en niet meer dan 20% van de cellen hebben een waarde van 5 (Norusis, 2010). Om aan deze voorwaarde te voldoen zijn de categorieën 'Zeet onbelangrijk' en 'Onbelangrijk' samengevoegd tot 'Zeet onbelangrijk/Onbelangrijk' en categorieën 'Belangrijk' en 'Zeet belangrijk' samengevoegd tot 'Belangrijk/Zeet belangrijk'.